

♦ Ilustrácia: J. G. Mandel

Dvadsať rokov po povodni v Jarovniciach

V roku 1998 som zmaturoval a cez leto som si hľadal brigádu. Spomínam si na jednu pobeďnejšiu zmenu, kedy sa Prešovom prehnala silná búrka a poriadny lejak. Pracoval som v strojárnskej firme vo veľkej plechovej hale a vietor bol taký silný, že som mal pocit akoby mala odletieť strecha. Zamestnanci mali strach. Vtedy som ešte netušil, že pár kilometrov od Prešova sa práve odohráva živelná katastrofa, ktorá si vyžiadala vyše päťdesiat ľudských životov a stovky smútiacich príbuzných. Práve toto bolo

moje prvé obdobie, kedy som začal bližšie spoznávať život Rómov v osadách.

Prešlo dvadsať rokov odvtedy, čo osadu v Jarovniciach zaplavili päťmetrové vlny z malého potoka.

V tomto čísle sa vraciame na miesto udalosti cez spomienky Daniely Obšasníkovej, ktorá v tom čase pracovala pre TASR a dianie sledovala. Prinášame sériu fotografií, ktoré vznikli bezprostredne po katastrofe a dva roky od povodne. História si totiž pripomínať treba a fotogra-

fie, ktoré uverejňujeme sú veľmi silné. Aj preto, že na nich vidíme politikov (Vladimír Mečiar, Mikuláš Dzurinda), ktorí v obci boli, sľubovali pomoc a ktorí sú dnes na politickom dôchodku.

Od povodne sa v téme riešenia rómskej problematiky veľa nezmenilo. Jarovnice patria medzi obce s najvyšším podielom Rómov z celkového počtu obyvateľov. Keď pôjdete na obecný úrad, je tam jedna zaujímavosť – mapa, ktorá odhaľuje krutú realitu. Takmer deväťdesiatpercentné zastúpenie Rómov žije

na ploche asi desatiny rozlohy obce. Návštevy a nerealizované sľuby politikov napomohli nielen v tejto obci k tomu, že Rómovia si uvedomili potrebu podieľať sa na riadení samosprávy a presadzovať tak svoje oprávnené záujmy. Nestačia iba pozície poslancov obecných zastupiteľstiev, potrebujú mať posty starostov. V Jarovniciach majú rómskeho starostu už tretie volebné obdobie.

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo l'il*

Štátny tajomník Peter Krajňák rokoval v Spojenom kráľovstve o inkluzívnom vzdelávaní

V dňoch 11. a 12. júna 2018 uskutočnil štátny tajomník Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR Peter Krajňák spolu s generálnou riaditeľkou sekcie národnostného a inkluzívneho vzdelávania ministerstva školstva Máriou Prékop pracovnú návštevu v Spojenom kráľovstve.

Počas nej sa stretli so štátnym tajomníkom rezortu školstva Nadhim Zahawim, ktorý so svojím tímom prezentoval systém a štruktúru podpory inkluzívneho vzdelávania pre žiakov z rómskych komunít a rodín imigrantov, vrátane jeho financovania vo Veľkej Británii.

V rámci pracovnej cesty Peter Krajňák a Mária Prékop navštívili školu Blessed Hugh Farington Catholic School v Readingu, ktorej súčasťou je informačno-vzdelávacie centrum pre učiteľov aktuálne spolupracujúce s Cirkevnou spojenou školou v Bardejove. Rokovalo sa o prepojení na univerzitnú oblasť, konkrétne Vzdelávací inštitút University College of London, kde sa realizuje projekt High Impact Teaching and Learning za účelom zvýšenia kvality regionálneho školstva v rôznych krajinách Európy a Ázie so zohľadnením príslušných geografických a regionálnych špecifik.

Zástupcovia ministerstva školstva zavítali na školu Babington College v Leicesteri, ktorá sa prezentuje úspešnými vzdelávacími výsledkami príkladu dobrej praxe v oblasti implementácie inkluzívneho vzdelávania. Na pôde školy prebehla živá diskusia s aktuálnymi rómskymi žiakmi a úspešnými absolventmi Babington College pochádzajúcimi z rómskych komunít na východnom Slovensku.

(red/TS)

Zasadnutie Rady ministra pre národnostné školstvo

Bratislava, 26. jún – Ministerka Martina Lubyová otvorila 26. júna druhé zasadnutie Rady ministra pre národnostné školstvo. Rokovania sa zúčastnili menovaní členovia rady zastupujúci maďarskú, rómsku, rusínsku, ukrajinskú a nemeckú národnostnú menšinu. Ministerka školstva predstavila členom rady Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania schválený vládou SR uznesením č. 270/2018 zo dňa 6. 6. 2018.

Na rokovaní sa riešila spoločná téma legislatívnej úpravy zadefinovania národnostného školstva v školskom zákone, zabezpečenie krokov smerujúcich ku skvalitneniu výučby slovenského jazyka v sústave škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom národnostných menšín v Slovenskej republike, vytváranie podmienok na prípravu učiteľov pre vyučovanie predmetu rómsky jazyk na vysokých školách.

Riaditeľ Štátneho pedagogického ústavu Ľudovít Hajduk informoval členov rady o aktuálnom stave prác publikovania doplnkových učebných textov o histórii národnostných menšín v Slovenskej republike pre druhý stupeň základných škôl pod názvom Národnostné menšiny – zoznáme sa.

(red/TS)

V Banskej Bystrici a na rómskej púti v Gaboltove si pripomenuli obeť rómskeho holokaustu

Bratislava, 7. august – Dňa 1. augusta 2018 sa uskutočnilo celoslovenské podujatie pripomenutia si Pamätného dňa rómskeho holokaustu pri pamätníku SNP v Banskej Bystrici, ktoré už od roku 2005 organizuje občianske združenie In Minorita a pietny akt sa koná ako súčasť projektu Ma bisteren! – Nezabúdajme! Na spomienkovej slávnosti sa zúčastnil štátny tajomník Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR Peter Krajňák.

V tomto roku pripadá na 2. august spomienka na 74. výročie likvidácie najväčšieho koncentračného tábora pre Rómov v Osvienčime-Brezinke, kde zahynulo vyše 2 900 Rómov.

Tieto zvrátené a smutné udalosti ľudskej histórie si štátny tajomník Peter Krajňák pripomenul aj dňa 5. augusta 2018 počas 26. ročníka rómskej púte v Gaboltove, kde vyzval účastníkov k spomienke a úcte obetiam rómskeho holokaustu.

Tradičné podujatie organizuje Rada pre Rómov a menšiny pri Konferencii biskupov Slovenska a v tomto roku sa na ňom zúčastnili dvaja biskupi – košický arcibiskup a predseda Rady pre Rómov a menšiny pri KBS Bernard Bober a ako hlavný celebrant spišský diecézny biskup Štefan Sečka.

(red/TS)

V Rokycanoch otvorili novú základnú školu

Rokycany, 5. september – Slávnostným prestrihnutím pásky sa dňa 3. septembra 2018 začal školský rok 2018/2019 v novootvorenej Základnej škole v Rokycanoch. Na otvorení školy sa zúčastnil štátny tajomník Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR Peter Krajňák.

V obci doposiaľ existovala len špeciálna škola, kde bolo v roku 2015 niekoľko žiakov z rómskeho prostredia nesprávnym diagnostikovaním zaradených do špeciálnej školy, zatiaľ čo deti z majoritnej populácie navštevovali školy v okolitých obciach. Po vypovedaní spoločného školského obvodu v susednej obci Bajerov, pre žiakov 1. – 4. ročníka samospráva v Rokycanoch v spolupráci s rezortom školstva a programom Teach for Slovakia otvorila v prvom školskom roku šesť tried.

„Som rád, že sa nám v Rokycanoch podarilo otvoriť základnú školu už v školskom roku 2018/2019. Je to konečne pozitívna správa nielen pre obec, ale hlavne pre deti a ich rodičov. Nová škola dáva deťom nádej na úspešnú budúcnosť vďaka skúsenému vedeniu školy, školskému klubu detí, zapájaniu sa do projektov a aktivít, podpore obce a vplyvu programu Teach for Slovakia a jeho učiteľov na vzdelávanie tejto školy s prvým až štvrtým ročníkom,“ uviedol Peter Krajňák.

Na otvorení školy, kde polovicu pedagogického zboru tvoria učitelia z programu Teach for Slovakia sa zúčastnil aj riaditeľ tohto programu Stanislav Boledovič, ktorý potvrdil ochotu dlhodobo poskytovať škole dodatočnú podporu. „Spolu s pani riaditeľkou chceme na Slovensku ukázať, že ak sa škole a jej učiteľom poskytne potrebná podpora, dokáže aj škola v náročnom prostredí sociálne znevýhodnených komunít dosahovať dobré vzdelávacie výsledky a pripraviť svojich žiakov pre úspešné uplatnenie sa v živote,“ uviedol.

Po slávnostnom otvorení školského roku zasadlo 72 žiakov prvýkrát do lavíc novozriadenej školy. Jednou z hlavných ambícií v Rokycanoch je vybudovať kvalitnú inkluzívnu školu, ktorá priťahne do svojich lavíc žiakov z celej obce a poskytne im nadštandardnú podporu, aby po absolvovaní školy mali potrebné vedomosti, zručnosti a návyky pre život a úspešne sa uplatnili v spoločnosti.

(red/TS)

str. 3 >>>

Pellegrini: Rómom treba dať vzdelanie a prácu

Spišský Hrhov, 16. október – Nepotrebujeme už prijímať špeciálnu legislatívu a nepotrebujeme obrovské dotačné schémy. Je potrebné použiť zdravý sedliacky rozum a dať Rómom vzdelanie a prácu. Skonštatoval to premiér Peter Pellegrini (Smer-SD) počas utorňajšej návštevy Spišského Hrhova, ktorú absolvoval spolu s generálnym tajomníkom Rady Európy Thorbjörnorn Jaglandom a splnomocnencom vlády SR pre rómske komunity Ábelom Ravaszom. Obec na Spiši je známa úspešnými projektmi integrácie Rómov.

„Musím oceniť, že starosta obce ukázal, že keď sa chce, tak sa to dá. Určite neexistuje univerzálny model, ktorý sa teraz automaticky dá preklopiť do všetkých obcí na Slovensku. V Spišskom Hrhove sa ukázalo, že tu tá robota je vidieť a bez problémov tu nažívajú Rómovia spolu s väčšinovým obyvateľstvom,“ uviedol Pellegrini.

Okrem angažovaných starostov, ktorí chcú s rómskou komunitou pracovať je podľa neho potrebná i komunita, ktorá bude ochotná prijať pomoc. „Naši starostovia sa často stretnú akoby s nechutou Rómov zmeniť svoj štýl života, preto

musíme s nimi intenzívnejšie pracovať, aby sa chceli zmeniť. My už nepotrebujeme prijímať špeciálnu legislatívu a nepotrebujeme obrovské dotačné schémy, treba použiť zdravý sedliacky rozum. Treba dať Rómom vzdelanie a prácu. Keď zamestnáme len desať percent z nich, tak si myslím, že vnesú do komunity úplne iný spôsob života a tí ostatní sa im budú chcieť začať podobať. To je jediná cesta, násilím to nepôjde,“ zdôraznil premiér.

Počas návštevy obce si pozreli sociálne podniky – drevársku dielňu a pálenicu. Navštívili tiež múzeum hudobných nástrojov, základnú školu a pozreli si modelový dom v bývalej rómskej osade.

Jagland sa o Spišskom Hrhove dočítal v denníku New York Times. Ako povedal, počul o ňom už dávno predtým. „Na vlastné oči som mal možnosť vidieť, že sa dajú robiť úžasné veci bez veľkého množstva financií, prostriedkov či nejakých iných možností, keď sa chce. Je to na ľuďoch. Myslím si, že toto môžeme použiť ako úžasný vzorový model a príklad pre ostatných. Kľúčom k úspechu je podľa mňa práca a vzdelanie,“ povedal Jagland.

Podľa Ravasza sú na Slovensku desiatky podobných obcí ako Spišský Hrhov, ale sú aj desiatky takých, kde je tá situácia opačná. „Naša úloha je, aby sme čím viac obcí dostali na takúto alebo podobnú úroveň. Jeden jediný problém, o ktorom sme tu dnes počuli, je dochádzka rómskych detí do materskej školy. Je to potrebné veľmi rýchlo vyriešiť. Spolupracujem s premiérom, aby sme navrhli niekoľko opatrení, čím vieme ešte doplniť naše nástroje. Štát má vytvoriť podmienky k tomu, aby obce mohli byť úspešné a Spišský Hrhov je úspešná obec,“ povedal.

„Vôbec nie sme dokonalí a máme plány, kde chceme v týchto veciach pokračovať. Sú to veci, ktoré sú založené na zdravom rozume. Nikdy sme nerobili žiadne štúdie, ako máme postupovať. Ukazovalo sa to prirodzene,“ skonštatoval starosta Spišského Hrhova Vladimír Ledecký. Ako dodal, práci s Rómami sa venujú osemnásť rokov. Po desiatich rokoch mal každý teplú vodu a legálne bývanie. Obec má v súčasnosti 1 642 obyvateľov, z nich je asi 400 Rómov.

(tasr/rnl)

Mesto Sabinov diskriminovalo Rómov, rozhodol súd

◆ Ilustračná fotografia. Autor: J. Ferenc

Krajský súd v Prešove definitívne rozhodol, že mesto Sabinov a ministerstvo výstavby konali diskriminačne, keď pri vysťahovaní domov v centre mesta pristupovali inak k rómskym a nerómskym obyvateľom. Občania rómskeho pôvodu boli bez ohľadu na to, či išlo o platiacich nájomníkov či neplatičov, presťahovaní z centra Sabinova do bytov nižšieho štandardu nachádzajúcich sa mimo zastavanej časti mesta. „Ide o rozhodnutie precedenčného významu, ktoré by malo jednak významne ovplyvniť pravidlá poskytovania dotácií zo strany štátu a tiež zabezpečiť dodržiavanie medzinárodných záväzkov a vnútroštátnych pravidiel pri poskytovaní bývania tak, aby nedochádzalo k diskriminácii,“ uviedla advokátka VIA IURIS Kristína Babiaková, ktorá postihnutých Rómov zastupovala.

Podľa súdu samospráva svojím konaním porušila zásadu rovnakého zaobchádzania v dvoch oblastiach. Jednak nevhodným výberom lokality, pretože miesto, kam Rómov vysťahovali prehlbuje ich segregáciu a tiež tým, že do tejto lokality presťahovalo len Rómov, pričom nerómskych občanov z rovnakých domov riešilo inak. Súd, ktorý definitívne rozhodol desať rokov trvajúci spor, priznal každému z ôsmich žalobcov finančné zadošťučinenie v sume tisíc eur.

V centre mesta Sabinov bývali vo viacerých domoch vo vlastníctve mesta obyvatelia rómskeho pôvodu. Od júna 2006 boli všetci postupne vysťahovaní do bytov nižšieho štandardu do oblasti Telek, ktorá je asi kilometer od posledných obydľí. Mesto Sabinov im vypovedalo nájomný vzťah z dôvodu potrebných opráv bytov. Nakoľko bolo mesto zo zákona povinné poskytnúť vysťahovaným primeraný náhradný byt, vystavalo pre nich nové byty nižšieho štandardu, na ktoré poskytlo dotáciu ministerstvo výstavby.

Byty na Teleku mesto podľa oficiálnych dokumentov stavalo pre „neprispôsobivé osoby a neplatičov“, avšak z iných dokumentov jasne vyplýva, že tieto byty boli označené ako „rómske byty“. Na Telek však boli vysťahovaní všetci Rómovia bez ohľadu na to, či boli neprispôsobiví alebo neplatiči. Navyše, v domoch v centre mesta vyžadujúcich rekonštrukciu bývali aj nerómski obyvatelia, ktorí spĺňali podmienky „neprispôsobivosti“, ale im bol na rozdiel od Rómov pridelený byt v inej časti mesta. Nerovný prístup mesta dokazuje aj fakt, že poslednej skupine Rómov, ktorí mali byť na Telek vysťahovaní, ale dokázali si včas zohnať právnu pomoc z prešovskej regionálnej kancelárie Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, mesto poskytlo byty mimo oblasti Telek.

Súd v rozsudku uviedol, že „mesto vyvinulo maximálne úsilie, aby z centra mesta vysťahovalo občanov rómskeho pôvodu a urobilo tak bez prihladenia na špecifiká konkrétnej rodiny a splnenia zákonných predpokladov“. Krajský súd sa tiež stotožnil s rozsudkom okresného súdu, ktorý konštatoval, že „hoci mesto deklaruje, že má program sociálnej integrácie Rómov, tým, akým spôsobom presťahovalo rómskych obyvateľov z Námestia slobody, došlo k ich segregácii.“

Súd tiež rozhodol, že aj ministerstvo výstavby pri poskytovaní dotácie na výstavbu bytov nižšieho štandardu konalo diskriminačne. Súd uviedol, že „povinnosťou ministerstva bolo žiadosť o dotáciu analyzovať a predísť tak všetkým možným dôsledkom realizácie projektu, čím by zo strany štátu došlo k splneniu medzinárodných záväzkov vyplývajúcich zo zákazu diskriminácie.“

(red/TS)

Zákony v menšinových jazykoch na portáli SLOV-LEX

Splnomocnenec vlády pre národnostné menšiny László Bukovszky považuje za dôležité, aby príslušníci národnostných menšín na Slovensku mohli plnohodnotne aplikovať svoje jazykové práva i v úradnom styku. Častou prekážkou je, že chýba jednotná odborná terminológia v menšinových jazykoch. Jednotná terminológia používaná v úradnom styku pomáha orgánom verejnej správy pri tvorbe dvojazyčných formulárov a tlačív, ale pozitívne vplýva i na jazykové vybavenie príslušníkov menšín.

Pre naplnenie tohto cieľa bolo dňa 1. februára 2018 zriadených päť pracovných poradných skupín pre maďarský, rómsky, rusínsky, ukrajinský a nemecký jazyk. Členovia pracovných skupín sú odborníci z oblasti práva a jazykovedy.

Hlavnou úlohou pracovných skupín je príprava podkladových materiálov k zabezpečeniu jednotnej odbornej terminológie v jazyku menšiny, podkladov k informatívnym jazykovým mutáciám relevantných legislatívnych textov, úradných formulárov, tlačív a podkladov k metodickým materiálom v oblasti používania jazykov národnostných menšín. Slovensko sa prijatím Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov zaviazalo „sprístupniť v menšinových jazykoch najdôležitejšie vnútroštátne predpisy a tie, ktoré sa dotýkajú osôb používajúcich tieto jazyky, ak predmetné texty neboli sprístupnené inak“.

Pracovné skupiny v priebehu septembra dokončili prvú fázu prípravy odbornej terminológie a preklad právnych noriem. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky pripravilo zverejnenie týchto prekladov na právnom a informačnom portáli SLOV-LEX. Zverejnené legislatívne normy sa týkajú menšinových práv. Do konca roka budú vo všetkých piatich uvedených jazykoch zverejnené preklady vybraných ôsmich právnych noriem.

Zverejnené právne normy v jazykoch národnostných menšín majú vo vzťahu k ekvivalentu v štátnom jazyku informatívny charakter a nie sú právne záväzné. Treba však poukázať na to, že tieto preklady svojou jednotnou terminológiou zabezpečujú základnú podmienku správneho informovania občanov o ich obsahu v materinskom jazyku a zabezpečujú ich autenticitu.

V budúcom roku budú pracovné skupiny pokračovať v tejto činnosti, tzn. v prekladaní najdôležitejších vnútroštátnych právnych predpisov a stanovení odbornej terminológie v zmysle memoranda o spolupráci medzi Ministerstvom spravodlivosti SR a Úradom vlády SR.

Preklady zákonov v testovacej prevádzke sú dostupné: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy-v-jazyku-narodnostnych-mensin>

(red/TS)

V Levoči diskutovali odborníci o podpore inkluzívneho vzdelávania
Levoča, 12. september – Za účasti štátneho tajomníka Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR Petra Krajňáka sa v Levoči uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia s názvom Inkluzívne prístupy v edukácii detí a žiakov. Organizovala ju Katolícka univerzita v Ružomberku v priestoroch svojej Pedagogickej fakulty v Inštitúte Juraja Páleša.

Konferencia bola výstupom vedecko-výskumného projektu KEGA. Prítomní odborníci sa zaoberali otázkami podpory inkluzívnej edukácie v materských a základných školách, ako aj vo výchove v čase mimo vyučovania. Zámerom vedeckého podujatia bolo vytvoriť priestor na diskusiu o budovaní predpokladov implementácie inkluzívnej edukácie vychádzajúcej z výsledkov významných výskumov a empirických skúseností jej aktérov. Hlavným cieľom bola analýza možností podpory inkluzívnej edukácie v materských a základných školách.

Štátny tajomník Peter Krajňák vo svojom príhovore ocenil zámer celého projektu vzhľadom na aktuálnu potrebu hľadania nových inovatívnych prístupov pre zvýšenie kvality vzdelávania žiakov v najmenej rozvinutých regiónoch Slovenska a žiakov zo znevýhodneného prostredia. Vyjadril podporu pre implementovanie podnetných odporúčaní a záverov vedecko-výskumného projektu a nádej, že je tu cesta, ako dosiahnuť zlepšenie školských výsledkov tejto skupiny žiakov, ktoré bude možné identifikovať v súhrnných výsledkoch národných a medzinárodných meraní kvality vyučovania na Slovensku.

(red/TS)

Ocenenia Sociálny čin roka 2017 získali aj Rómovia

Minister práce, sociálnych vecí a rodiny Ján Richter ocenil výnimočných ľudí, ktorí svojou obetavosťou, ľudským prístupom, láskou a empatiou pomohli iným v núdzi, vykonali mimoriadny humánny čin či originálnu aktivitu nad rámec svojej práce. Podujatie pod názvom Sociálny čin roka sa konalo už po pätnásty raz v historickej budove NR SR za účasti premiéra Petra Pellegriniho.

Ocenenia si prevzalo dvadsať ľudí. V kategórii Sociálny čin roka ocenili gospelovú kapelu F6 (viac v RNE 7/2017) a rehoľnú sestru Maristellu zo spoločnosti Congregatio Jesu, Prešov (viac v publikácii Odsúdení na spolunažívanie v dobrom II, ISBN 978-80-968744-8-4). „Chceme vzdať hold ľuďom, ktorí pracujú v sociálnej oblasti, v detských domovoch, v obciach a mestách či mimovládnych organizáciách, aj dobrovoľníkom. Je dôležité pripomínať, že existujú rodiny, ktoré majú svoje problémy a štát i mimovládne organizácie majú záujem tieto problémy riešiť,“ povedal minister Ján Richter.

Za sociálne činy v roku 2017 si cenu prevzali tí, ktorí vykonávajú dobrovoľnícku činnosť už dlhé roky pre deti a seniorov, poskytujú poradenstvo v krízových situáciách, pomáhajú rodinám v kríze, organizujú zbierky či benefičné koncerty po tragických udalostiach, pracujú s deťmi a s mládežou v detských domovoch, resocializačných zariadeniach, ale aj v sociálne slabších komunitách. „Som veľmi rád, že už pätnásť rokov si slávnostne pripomíname tých, ktorí pomáhajú, chodia do problémových rodín a venujú sa im. O tých, ktorí pomoc potrebujú, by sme sa mali postarať automaticky. Ak je niekomu robená krivda, ak sa mu nedarí, pomôžme mu,“ uviedol premiér Peter Pellegrini.

Ministerstvo práce otvára poradenské centrá sociálnej ekonomiky

Záujemcovia o sociálne podnikanie nájdu pomoc v regionálnych centrách sociálnej ekonomiky, ktoré postupne vzniknú vo všetkých krajských mestách na Slovensku. Deje sa tak v rámci národného projektu Inštitút sociálnej ekonomiky, ktorý pripravuje Implementačná agentúra MPSVR SR. Podmienky upravuje zákon o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch, ktorý je v platnosti od mája 2018.

Pracovníci v nich budú poskytovať informácie o sociálnom podnikaní a nevyhnutnú pomoc a podporu pri rozbehu novovznikajúcim sociálnym podnikom. Zároveň pre subjekty sociálnej ekonomiky poskytnú bezplatne aj projektové, právne, ekonomické poradenstvo a pomoc pri realizácii verejného obstarávania.

„Prvé centrum otvárame v Banskej Bystrici, následne v Košiciach a v Prešove, pretože v týchto regiónoch máme najviac znevýhodnených okresov. Práve tu môžu pomôcť so zamestnávaním dlhodobo nezamestnaných ľudí najmä sociálne podniky. Následne vzniknú centrá v ďalších krajských mestách,“ informoval minister práce, sociálnych vecí a rodiny Ján Richter. Sociálne podnikanie zasahuje aj do iných oblastí ako podpora zamestnanosti, napríklad do bývania, do otázok v oblasti ochrany životného prostredia či vzdelávania.

Podľa Jána Richtera v Európskej únii predstavujú sociálne podniky 10% všetkých podnikov a pracuje v nich viac ako 14 miliónov osôb, čo je približne 6,5% z celkovej zamestnanosti.

Zákon vymedzuje tri typy sociálnych podnikov. Integrované sú zamerané na zamestnávanie znevýhodnených a zraniteľných osôb. Zamestnanci v nich budú rok alebo dva získavať pracovné návyky a potom si budú hľadať trvalé zamestnanie. To už bude pre nich jednoduchšie, keďže budú mať pracovné skúsenosti. „Práve v týchto podnikoch vidím veľký prínos pre ľudí, ktorí si roky nevedia nájsť zamestnanie, pretože buď stratili pracovné návyky, alebo predtým ešte nepracovali. V evidencii máme stále viac ako 74-tisíc dlhodobo nezamestnaných, ktorí by mohli dostať šancu nájsť si zamestnanie práve v sociálnych podnikoch,“ dodal minister.

Podporené budú aj sociálne podniky bývania, ktoré sa zameriavajú na výstavbu, prestavbu alebo prenájom bytov ľuďom s mesačným príjmom za domácnosť maximálne vo výške štvornásobku sumy životného minima. Cieľom je vytvoriť na Slovensku priestor pre rozvoj nájomného bývania v neziskovom sektore podľa desiatky rokov úspešne fungujúceho rakúskeho vzoru.

Vznikať môžu aj iné typy sociálnych podnikov s rôznymi okruhmi činnosti, od environmentálnych (napr. recyklácia, výroba elektriny či tepla z obnoviteľných zdrojov) cez sociálnu a humanitárnu pomoc prostredníctvom tovarov alebo služieb (napr. tovary špecificky určené a potrebné pre osoby odkázané na túto pomoc) až po kultúrne aktivity (napríklad neziskové poskytovanie kultúrneho využitia pre obyvateľov menších obcí).

Sociálne podniky bude štát podporovať priamo formou investičnej a kompenzačnej pomoci a tiež príspevkami integračnému sociálnemu podniku v rámci aktívnych opatrení na trhu práce. „Aby nedochádzalo k zneužívaniu, bude pre poskytnutie nenávratnej pomoci od štátu potrebné, aby podnik najskôr dostal napríklad úver od komerčnej inštitúcie, ktorá zároveň nezávisle posúdi jeho podnikateľský zámer na základe kritérií finančnej udržateľnosti. Až následne dostane dotáciu od štátu,“ dodal Ján Richter. Zákon počítá aj s nepriamou podporou, a to formou daňových úľav, vytváraním dopytu prostredníctvom verejného obstarávania a cez servisné poukážky na podporu dopytu.

(red/TS)

Urobme niečo pre lepší svet

Najväčšiu radosť mám pri ľuďoch, ktorí chcú niečo urobiť pre lepšiu budúcnosť. Jednou z nich je Nikola Pompová z Levoče. Toto mladé dievča sa s vervou a elánom venuje občianskemu aktivizmu a snaží sa pomáhať ľuďom zo svojho okolia. Spoluzaložila rómsky čitateľský klub Palikerav, ktorý získal v roku 2017 cenu Roma Spirit. Angažuje sa v projektoch zameraných na integráciu rómskych detí do bežných škôl, aby nekončili v špeciálnych školách. Od októbra 2018 začína študovať na prestížnej Karlovej univerzite v Prahe. S touto sympatickou a inteligentnou mladou ženou som sa porozprával o jej živote, názoroch a pohľadoch na spoločnosť.

Začnem tradičnou otázkou, aký je váš životný príbeh?

Nie je ničím výnimočný. Narodila som sa v meste Stará Ľubovňa. Keď som mala tri roky, presťahovali sme sa na stredné Slovensko, kde sme žili sedem rokov a neskôr sme sa presťahovali do Levoče. Navštevovala som tu štvrtý ročník základnej školy, po ktorom som nastúpila na osemročné gymnázium. Po maturite som sa dvakrát hlásila na medicínu, ale neprijali ma, tak som skúsila niečo nové, v čom sa mi podarilo uspieť.

Čo bolo najdôležitejším okamihom, ktorý vás ovplyvnil?

Keď som mala desať rokov, presťahovali sme sa na opačný koniec republiky a hneď som zistila, že na východnom Slovensku žijú ľudia trochu inak. Predtým som netušila, čo znamená rasizmus alebo diskriminácia, keďže som sa hrala spolu s rómskymi aj nerómskymi deťmi a nikto medzi nami nerobil rozdiel. Realita ma dobehla až tu, keď som nastúpila do základnej školy, kde deti automaticky rozdeľovali na rómske a nerómske. Bola som medzi dvoma mlynskými kameňmi. Najprv som sa chcela pridať k deťom z majority, keďže som s nimi od malička žila a mala som k nim bližšie, lenže tí ma medzi seba neprijali kvôli môjmu rómskemu pôvodu. Navyše sme v tom čase boli prvou rómskou rodinou, ktorá sa presťahovala na čisto nerómske sídlisko, čo bolo v tom čase nevídané, keďže v našom meste žijú Rómovia v osade. Dnes to už neplatí a veľa z miestnych Rómov sa postupne presťahovalo do iných štvrtí na lepšie mies-

ta pre život, než je rómska osada. Keď som sa chcela skamarátiť s rómskymi deťmi, bolo to ešte horšie, lebo mám bielu farbu pleti a neovládala som rómsky jazyk, pretože u nás doma hovoríme len po slovensky, prípadne po anglicky.

Pol roka ste žili v Británii. Môžete život v zahraničí a na Slovensku porovnať?

Presťahovali sme sa do Severného Írska, kde si ocko našiel dobrú prácu, a tak nás vzal so sebou. Moji súrodenci mali v tom čase osem a šesť rokov, a tak nastúpili do základnej školy, kde sa naučili dobre po anglicky. Ja som nastúpila na strednú školu, konkrétne do ôsmej triedy. Nikdy ma tam nebrali ako Rómku, ale ako dievča pochádzajúce zo Slovenska. Ľudia tam nesúdili druhých podľa farby pleti, národnosti, či oblečenia. Zo začiatku sme boli v špeciálnych triedach určených pre cudzincov, kde sme sa učili jazyk. Stretla som tam aj Rómov z Lučenca, ktorí v Severnom Írsku žijú dodnes a niektorí tam dokonca študujú vysokú školu. My sme sa kvôli rodinným problémom po šiestich mesiacoch vrátili naspäť na Slovensko.

Ak mám porovnať život na Slovensku a v zahraničí, tak slovenská spoločnosť má veľa čo doháňať. Najmä čo sa týka školstva, vzdelávania, práce a celkovej kvality života. Funguje tam lepší vzdelávací systém – každý študent má individuálne zaobchádzanie na základe svojich potrieb, ale hlavne neexistujú tam segregované triedy. V mojej triede boli Poliaci aj Česi a nikto nás neodsudzoval kvôli našej národnosti, či pôvodu. Poznám Rómov, ktorí v Spojenom kráľovstve žijú prakticky od malička a odmietajú sa vrátiť. Nikto ich tam nediskriminuje a majú rovnaké šance na uplatnenie ako ostatní obyvatelia. To je pre nich veľká motivácia, aby sa snažili v živote dosiahnuť viac, než o čom by sa im na Slovensku možno ani nesnívalo. Ľudia potrebujú jednoducho vedieť, že majú rovnaké šance a príležitosti. Tak to aspoň cítim ja a podľa mojich skúseností je toto jediná šanca, ako zmeniť veci k lepšiemu.

Angažujete sa v rómskom čitateľskom klube Palikerav, kde spolu s ďalšími dievčatami robíte recenzie na literárne diela. Čo vás k tejto neobvyklej aktivite inšpirovalo?

◆ Nikola Pompová

Náš klub vznikol celkom náhodne v roku 2016, keď sme boli na medzinárodnej konferencii v Bratislave, kde sme pôsobili ako dobrovoľníčky. Cestou domov do Košíc sa nás sprievodkyňa spýtala, čo čítame. My sme si za vreckové kúpili v Martinuse knihy a ľuďom vo vlaku bolo divné vidieť Rómov čítať literatúru, keďže stereotypy v našej spoločnosti fungujú dokonale. Rómovia sú väčšinou v tých pozitívnych príkladoch zobrazovaní ako dobrí hudobníci alebo umelci, ale oveľa viac v negatívnych sociálnych a rasových stereotypoch. Tak sme sa rozhodli založiť knižný klub Palikerav ako jednu z aktivít občianskeho združenia Ďakujem/Palikerav. Hneď na začiatku nás ľudia prijali pozitívne. Začali sme točiť videorecenzie o prečítaných knihách a spolupracovať so slovenskými autormi, ktorí nám za recenziu svoje knihy darovali. Rovnako sa klub venuje téme rómskeho holokaustu, ktorá je podľa mňa veľmi dôležitá pre náš národ a mali by sme jej dať primeranú pozornosť. Na začiatku nášho literárneho klubu

sme začínali úplne „od piky“, boli sme štyri členky, ktoré milovali čítanie kníh. Dnes nás je sedemnást a stále sa rozširujeme.

Aká je naša krajina a spoločnosť, ako sa vám tu žije?

Okúsila som rasizmus a diskrimináciu na vlastnej koži a viem, aké to je byť odmietaná iba kvôli pôvodu, či farbe pleti. Aj napriek tomu, že som mala možnosť žiť istý čas v zahraničí, neodišla by som. Cítim to tak, že som v prvom rade Slovenka, ktorá sa tu narodila a chce tu raz vychovať aj svoje deti. Viem, že nie vždy to bude ľahké, aj na rôznych seminároch, či konferenciách sa stretávam s negatívnymi ohlasmi na našu spoločnosť.

Pôsobím ako rómska aktivistka už vyše dva roky. Nie som žiadny expert, ale naša spoločnosť sa musí naučiť v prvom rade byť otvorená a občianska, je nevyhnutné prestať ľudí hádzať do jedného vreca len na etnickom princípe. Majorita si musí nájsť cestu

Keras vareso pedal feder dživipen

Jekhbareder pherasaľuvav pašal manuša, so kamen te kerel vareso pedal feder tajsaskero kotor. Jekh khatar lende hiñi e Nikola Pompova Levočatar. Adi terñi čhaj pes la zoraha zathovkerel pedal o manušíkane aktiviti the kamel te šegitinel manušenje andal peskero pašalipen. Sas jekh buterendar, so zathoda romano gendípnaskero klubos Palikerav, so chudña andro berš 2017 e cena Roma Spirit. Zathovkerel pes andro projekti so zalikeren e integracija vaš romane čhave andre normalna školi, aj te na agorisafon andre špecialna školi. Andalo oktobros 2018 beršeste zachudel te sikhľol andre rajikañi Karlovo univerzita Prahate. Ala simpatickaha the godaver terñi džuvľijaha diñom duma pal lakero dživipen, lakere dumi the dikhibena pedal socijeta.

Zachudav le tradikano phučibnaha, savo hino tumaro dživipnaskero ačhiben?

Miro dživipnaskero ačhiben nane nasakodiveseskero. Me uliľom andro foros Stara Ľubovňa. Kana man sas trin berša, odbešľilam andre maškarutñi Slovakia, kaj dživahas ehta berša the nasig amen odgeľam Levočate. Phiravas andre štarto klasa vaš bazutñi škola, pal savi geľom pro ochtoberšengero gimnazijum. Pal maturita kamľom duvar pes te dochudel pre medicina, aľe na ile man, the probinďom vareso nevo, andre soste bi man šunavas bachtales.

So sas jekhinteresno sigutno, so bares zorales pre tumende peľa?

Kana man sas deš berš, odgeľam pro visardo republika-kero agor the maj man dopatardom, hoj andre vichodno Slovakia dživen o manuša avresar. Anglunes na džanavas, so oda rasizmus the diskriminacija, sikra me bavinavas

jekhetanes le romane the gadžikane čhavenca the ñiko maškar amende na kerelas averipen. Akanutñipen zašundom dži adaj, kana zachudñom te phirel andre bazutñi škola kaj le čhaven ulavenas pro romane the gadžikane. Somas maškar soduj erñinakere bara. Anglunes me kamľom pes te prideli ko gadžikane čhave, vašoda hoj mire cikñibnestar lenca dživavas the sas man ke lende pašeder, aľe jon man ke peste na kamle te lel, vašoda hoj somas romañi. Buter olestar amen sas jekhto romañi famelija so pribešľa andro žužo gadžikano forocis, so na sas avka zadikħado, vašoda hoj andro amaro foros dživen o Roma andre vatra. Adaďives ada imar avka nane the but thanutne Roma hine zabešle andre aver foroskere kotora, kaj hino feder dživipen sar andre romañi vatra. Kana kamavas pes te skamaratinel le romane čhavenca, na dopela ada mištes, bo me somas parñi the na džanavas romanes, vašoda hoj ke amende khere vakeras ča gadžikanas vaj anglickones.

Jepaš berš dživenas andre Britanija. Tumen šaj haš-olinen dživipen andre Slovakia the avrithem?

Odgeľam andre Severno Irsko, kaj peske o dad arakhľa lačhi buti the iľa amen peha. Mire phralen the pheñen sas akor ochto the šov berša the zachudne te phirel andre bazutñi škola, kaj pes mištes sikhľile te vakereľ anglickones. Me zachudñom te phirel andre maškarutñi škola andre ochto klasa. Šoha man na zadikhenas sar romañi, vaj čhaj so avľa andal Slovakia. O manuša odoj na zadikhenas pre peste prekal leskero koloris, nacija vaj uriben. Anglunes samas thode andre špecialna klasa, kaj sas avrithemeskere čhave, so sihľuvenas anglickones. Prindžardom odoj the le Romen Lučencostar, so andro Severno Irsko dživen dži adaďives the varesave odoj sikh-

ľon pre uča školi. Amen musaj pedal famelijakere dovodi pal šov čhona te visarel pale andre Slovakia.

Kana šaj hašolinav dživipen andre Slovakia the andre avrithem, palis o slavakijakeri socijeta mušinel but te stradkerel. Opral savoreste so pes čalavel le školakere vecenca, edukacijaha, butaha the dživipnaskero lačharipen. Gondolinav, hoj odoj hino feder sikhsvibnaskero sistemas, sakones študentos hin jekhutno zaterďipen vaš leskere kampelišaga, aľe so hin but interesno, nane odoj segregimen klasi. Andre miri klasa sas Polaka the Čechi the ñiko ke amende banges na zadikħelas vaš amari nacija the aviben. Prindžarav le Romen, so andre Britanija dživen andal peskero cikñiben the na kamen imar pen te visarel. Ñiko len odoj na diskrimiñinel the hin len jekhte podthovibena pedal jekhto dživipen sar aver manušen. Oda pedal lende bari motivacija, aj kamen te dochudel buter, pedal soste bi lenge andre Slovakia šoha na gele sune. Le manušenje kampel te džanel, hoj len hin jekhte našťipena. Avka me šunav the prekal mire eksperijenca ada hiñi ča jekhto našťipen sar savoro feder te visarel.

Tumen zachudkeren andro romano gendípnaskero klubos Palikerav, kaj jekhetanes le aver čhajeca keren recenziji vaš literarna kerďipena. So tumen pedal ada ispidña dureder?

Amaro klubos zathodaľ nahodnones beršeste 2016, kana samas pro maškarthemutñi konferencija Bratislavate, kaj samas sar dobrovoľňički. Kana dromaras pale Kašate, e vonatuñi manušñi amendar phučľa, so genas. Amen amenge vaš cikne love cindam andal Martinus o genda the le manušenje andro vonatos sas divnones, hoj o Roma ge-

k minorite a platí to aj naopak, inak sa nikam nepohneme. Slovensko ľudia často označujú za rasistickú krajinu nielen kvôli diskriminácii voči Rómom, ale aj voči cudzincom. Ak ľudia inde vo svete dokážu rešpektovať inakosť, tak prečo by sme to nedokázali aj u nás? Každý človek je jedinečný a nie je fér niekoho odsúdiť len kvôli príslušnosti k nejakej rase, etniku, náboženstvu či sociálnej skupine. Áno, v našej krajine existuje takzvaný „rómsky problém“, vieme, že sú tu obyvatelia rómskych marginalizovaných komunít, ktorí sa vymykajú bežným pravidlám, nedokážu akceptovať základné spoločenské pravidlá a ich správanie vzbudzuje negatívne reakcie spoločnosti. Napriek tomu som presvedčená, že spoločnosť nemôže na základe sociálnopatologických javov vznikajúcich v extrémnej chudobe nielen v rómskych komunitách, ale na celom svete odsudzovať všetkých len na základe príslušnosti k etnickej skupine. Podľa mňa na Slovensku existuje dosť Rómov, ktorí svojím životom dokazujú, že všetky predsudky sú hlúpe a zbytočné.

Nie je veľa Rómov, ktorí boli prijatí na Karlovu univerzitu v Prahe. Ako ste to dokázali?

Ešte stále som iba na začiatku a nič som nedokázala. Poznám Rómov, ale aj ľudí z majority, ktorí pre našu komunitu robia oveľa viac než ja – pedagógovia, sociálni pracovníci, umelci. Za krátky čas, čo sa angažujem v tejto oblasti, som mala možnosť spoznať rómskych aktivistov zo Slovenska aj z Európy, z čoho sa teším. Myslím, že môj život je úplne obyčajný ako každý iný. Na Karlovej univerzite budem od októbra študovať romistiku, čo je jedinečný odbor v Európe. Otvára sa každé dva až štyri roky a prijímajú len 25 študentov. Som rada, že som to dokázala a prijali ma na štúdium, je to pre mňa veľká výzva. Samozrejme, nebolo to ľahké. O tomto odbore som sa dozvedela náhodou na internete a zaujal ma, tak som si podala prihlášku a dúfala, že to vyjde. Som šťastná, že som uspela. Musela som si naštudovať veľa vecí o rómskej komunite a zháňať povinnú literatúru k prijímacím pohovorom. Skúšky boli dvojkolové, písomná a ústna časť, do ktorej na základe získaných bodov boli vybraní tí najlepši.

V auguste 2018 ste sa zúčastnili medzinárodného kongresu európskej mládeže v Prahe. Čo vám tento kongres priniesol a ako ho hodnotíte?

nen literatura, bo o stereotipi andre amari socijeta hine dži akana. O Roma hine andro feder priklada dikhade sar lache lavutara vaj artisti, ale buteder prekal nalače socialna the rasova stereotipi. Vašoda amen rozgindam te zathovel gendipnaskero klubos Palikerav, so hino sar jekh andal buter aktiviti vaš dženibnaskero sphandlipen Đakujem/Palikerav. Pro angluñipen amen o manuša ile but mištes. Zachudňam te kerel o videorecenziji pal pregende genda the jekhetanes te buťarel le slovačikane autorenca, so amenge vaš amari recenzija dine gendi hjaba. O klubos pes zachudkerel the pal romano holokaustos, so hiñi prekal mande but interesno pedal amari nacija the kampil adi temake te del but than. Anglunes amen zachudkerahas te kerel ñisostar, samas štar manuša, so kamenas te genel genda. Adadives sam dešuefta the the dži akana buchľaras.

Savo hino amaro them the socijeta, sar pes tumenge adaj dživel?

Sprobindom, so oda rasizmus the diskriminacija pre peskeri cipa the džanav, sar pes manuš šunel kana hino odčhido ča pedal peskero aviben vaj cipakero koloris. The prekal oleste, hoj dživas vajsavo vacht andro avritthem, na odgelomas bi. Šunav man avka, hoj som anglunes slovakiakeri džuvľi, so pes adaj uliľa the kamel jekhvar adaj the avrilikerel peskere čhaven. Džanav, hoj na dojekhvar ada ela lokes, the pre vajsave seminara vaj konferenciji man sprindžarav le nalače hangenca pedal amari socijeta.

Me som sar romañi manušiakeri čaladuñi imar buter sar duj berša. Me na som ñisavo ekspertos, ale amari socijeta mušinel te avel anglunes but phundradı the manušiakeri, kampil te preačhol te čhivkerel manušen andro jekh gono ča prekal etnikano principios. O gadže mušinen te arakhel peskero drom ko Roma the terďol ada the visardones, bo pes imar ñikhaj na resaha. O manuša cajchinen la

Bola som jediná účastníčka zo Slovenska. Tento kongres je zameraný na mládež, ktorá sa aktívne zapája do vecí verejných, participuje v rôznych organizáciách alebo v politike. Dostať sa tam nie je jednoduché. Každoročne sa koná v inej krajine a tento rok prijali z 200 prihlášok len 70. Účasť na kongrese mi priniesla iný pohľad na budúcnosť súčasnej európskej mladej generácie. Doteraz som sa zúčastňovala, či už doma alebo v zahraničí, len rómskych eventov a tento sa venoval iným témam a pohľadom na súčasnú Európu a jej budúcnosť. Keď som tam ľuďom z rôznych krajín vysvetľovala, že som Rómka a pôsobím ako aktivistka, boli často prekvapení, ako naša spoločnosť Rómov vníma. Našla som si veľa priateľov a získala veľa skúseností, vymenila si názory o politike, verejnom dianí, migrácii, či inklúzii.

Ako vidí mladá rómska aktivistka situáciu Rómov na Slovensku a v Európe?

Stretla som mnoho aktivistov z Európy, ktorí sa snažia situáciu Rómov vo svojej krajine zlepšiť. Myslím, že všade je to rovnaké. Stereotypy voči menšinám, a teda aj Rómom sa nijak zvlášť v iných krajinách nelíšia. Tieto vzorce posudzovania minorít platia bohužiaľ v takmer každej spoločnosti, odlišná je len miera predsudkov. Myslím si, že ak chceme v tomto niečo zmeniť, tak si musíme uvedomiť, že prvoradé je vzdelanie. Musí sa odstrániť segregácia vo vzdelávaní a zaradovanie rómskych detí do špeciálnych škôl len preto, že neovládajú slovenský jazyk. Už niekoľko rokov sa rieši povinná predškolská dochádzka, ale žiadne zlepšenia zatiaľ nevidím. Pôsobím ako členka v združení Romaversitas, ktoré je vytvorené v rámci REF (Roma Education Fund – Rómsky vzdelávací fond, pozn. red.), ktoré poskytuje štipendiá rómskym študentom. Moji kolegovia mali možnosť istý čas pracovať ako mentori a venovali sa deťom z osád. Veľakrát boli zaskočení, aké sú tie deti šikovné a múdre a určite do špeciálnych škôl nepatria. Je to všetko o zázemí, sociálnom a ekonomickom prostredí, v ktorom žijú. Nemôžeme čakať, že dieťa, ktoré žilo celý život v rómskej osade, s rodičmi komunikovalo väčšinou po rómsky, bude perfektne ovládať slovenský jazyk, preto ich netreba odsúvať na vedľajšiu koľaj, ale pomáhať im. V občianskom združení SOS Levoča vytvárame plán – chceme deťom z Levoča a okolia už od útleho veku poskytovať kurzy slovenského jazyka. Viem, veľa ľudí si povie: Máme učiť deti na Slovensku po slovensky? No tí, čo poznajú realitu tohto prostredia si musia uvedomiť, že

♦ Na seminári v Poľsku Dikh he nabister venovanému rómskemu holokaustu

v týchto komunitách je to nevyhnutné, ak chceme eliminovať segregáciu a poskytnúť deťom šancu na normálne vzdelanie, a teda aj pozitívnu perspektívu života.

Čo je potrebné urobiť v majorite aj v rómskych komunitách, aby sme mohli takzvaný rómsky problém riešiť, alebo lepšie povedané už neriešiť?

Ach, rómsky problém, rómska otázka. Tieto slovné spojenia počúvam a čítam tak často, že ani sama neviem, čo vlastne znamenajú. Čo je vlastne rómsky problém? Je to problém, ktorý spôsobuje etnicita a príslušnosť k rómskej národnosti? Podľa mňa určite nie. Rómsky problém je o sociálnej a ekonomickej situácii Rómov, ktorí žijú v izolovaných komunitách, kde sa k nim pozitívne veci nedostávajú. Deti nechodia do bežnej školy, dospelí nepracujú, všade vládne chudoba a zaostalosť. To, čo vidíme, je len dôsledok problémov, ktoré sa tu vlečú už desiatky rokov, ba možno aj storočia a neriešia sa, iba tlačia pred sebou. Ja viem, že nie je možné desiatky tisíc marginalizovaných Rómov integrovať do spoločnosti, ktorá si to začlenenie vôbec neželá a tiež neviem presne posúdiť, aký je život v osade, lebo som tam nikdy nežila. Poznám ale ľudí, čo tam žijú a verte mi, že vôbec nie sú šťastní. Veľa z nich žije v hrozných podmienkach v chatrčiach a príbytkoch, kde by ste nedržali ani zvieratá. Nemajú prístup k základným ľudským potrebám, ako voda, jedlo, či oblečenie a žijú len zo sociálnych dávok, ktoré určite nepokryjú ani základné životné potreby.

V našej krajine je ešte stále veľmi ťažké v málo rozvinutých regiónoch, hlavne na východnom a južnom Slovensku, nájsť si prácu. O tisíckrát to majú ťažšie Rómovia z osád a get, ktorým chýba vzdelanie, možno dobre neovládajú štátny jazyk a musia sa stretávať s diskrimináciou a predsudkami. Aj preto mnohí z nich odchádzajú do zahraničia, kde hľadajú rovnaký prístup a lepšiu šancu na život. Určite ich tam nečaká ľahký a život a nemajú na ružiach ustlané, ale ten, kto sa snaží sa dokáže presadiť, a teda minimálne uživiť seba a rodinu. V súčasnosti už funguje hlavne na východe Slovenska niekoľko organizácií, ktoré Rómom pomáhajú pri ich snahe o integráciu do spoločnosti, ale potrvá ešte veľa rokov, kým dosiahneme reálnejšie výsledky a pokroky. Nájsť riešenie na rómsky problém nie je jednoduché, keď ho podľa mňa vlastne ani nevieme poriadne definovať.

Aké máte plány do budúcnosti?

V októbri nastupujem na vysokú školu, ktorá je pre mňa teraz prioritná. V občianskych združeniach, v ktorých pôsobím máme teraz rozpracované nejaké nové projekty, ktoré budeme v blízkej dobe realizovať. Zvykám si na nový život mimo domova a určite sa chcem venovať pomoci ľuďom so sociálnym znevýhodnením a sociálne vylúčeným. Myslím si, že táto práca má zmysel a verím, že svojou troškou prispem k tomu, že pomôžem ľuďom, lebo ak pomôžeme čo i len jednému človeku, tak sme urobili niečo preto, aby náš svet bol lepší.

Text: Braňo Oláb, foto: archív NP

Slovakija sar rasistikano them na ča vaš oda, hoj diskrimininel le Romen, vaj avritthemutnen manušen. Kana manuša andre aver thema džanen te zlikerel averipen, palis soske bi ada na džanahas te zlikerkerel the amen? Sako manuš hino jekhto thodo the nane oda paťivales te odčhivel varekas ča prekal leskero nacijakero zaterďipen, etnikano, devlikano vaj socialjno grupakero pribešiben. Ha, andro amaro them hino laveha phendo „romano problemos“, džanas, hoj hine adaj manuša andal romane zamukhle vatri, so peren avrether socijaetengere pravidli, na džanen te zlikerel ala bazutna socijetengere pravidli the lengero likeriben anel peha but nalačo socijetakero zaterďipen. Prekal oleste me gondolinav, hoj e socijeta našti prekal socialnopatologikane zadikhibena, so pen zachuden andal but baro čoripen na ča andre romane vatri, ale pre calo luma, te odčhivkerel pestar savoren vašoda hoj hine zaterďile andal etnikañi grupa. Gondolinav, hoj andre Slovakija hine but Roma, so peskere džživipneha presikhaven, hoj savore predsudki hine zdiliñarde the nakamavutna.

Nane but Roma, kas ile pro Karlovo univerzita Praha. Sar oda tumen dosikhadan?

Mek ča furt som pro začatkos the nič na presikhadom. Prindžarav le Romen the manušen gadžen, so pedal amari komunita keren buter sar me – o pedagogi, socialna buťarde, artisti. Vaš ada charno vacht, so man sprindžardom ala temaha, sas man možnosť te sprindžarel romane aktivisten andal Slovakija the Europa, sostar som but lošali. Gondolinav, hoj miro džživipen hino ajso sikhlipno sar dojekh aver. Pre Karlovo univerzita andal oktobroste sikhľuvava e romistika, so hino jekhto korkoro odboris andre Europa. Phundravel pes ča dojekh duj vaj štar berša the kiden ča 25 študenten. Som but lošali, hoj ada dosi-

khadom the hoj man kidne avri, oda pedal mande but baro zvičniñiben. Bisavoresko, na sas oda loko. Pal ada odboris man dodžanlom andal internetos, interesinda man the diňom prihlaška the paťas, hoj man kiden. Me but bach-tali, hoj chošnom. Mušindom man te sprindžarel le but informacijenca pal romañi komunita the te stradel kamišno literatura ko kidñipen. O atesti sas dujkotoreskere, irindo the vakerdo kotor, kaj sas prekal dochudne punkti kidne avri ča ola jekhfeder.

Augustoste 2018 tumen dochudňan pro maškarthemutno kongresos vaš europakere terne manuša Praha. So tumenge ada kongresos diňa the sar les hazden opre?

Somas jekh korkori andal Slovakija. Ada kongresos pes zathovel pedal ola terne manuša, so pen aktivnones priphanden andre ñipengere aktiviti, jekhetanes buťaren andre vajsave organizaciji vaj politika. Te resel pes odoj nane lokes. Dojekh berš pes oda džal andro aver them the ada berš kidne andal 200 prihlaški ča 70. Kheťañiben pro kongresos mange anda aver zadikhiben pedal tajsaskero kotor vaš akanutñi europakeri terñi generacija. Dži adadives phirkeravas či khere vaj avritthem ča pro romane ačhibena, the ada sas zathodo pre aver temi the zadikhibena pre akanutñi Europa the lakero tajsaskero kotor. Kana me odoj le manušenge andal aver thema vakeravas, hoj som romañi the buťarav sar aktivistka, sas najekhvar naužarde sar amari socijeta likerel le Romen. Arakhlom mange but kamaraten the reslom but eksperijenca, visardom but du-mi pal politika, ñipengere aktiviti, migracija, inkluzija.

Sar zadikhel terñi romañi aktivistka Romengeri situacija andre Slovakija the Europa?

Sprindžardom but aktivisten andal Europa, so kamen romengeri situacija andre peskero them te lača-

O knihe – Arne B. Mann: Rómski kováči na Slovensku – Roma Blacksmiths in Slovakia

© Ústredie ľudovej umeleckej výroby, Bratislava 2018, 400 strán

Vydavateľstvo Ústredia ľudovej umeleckej výroby vydalo knihu *Rómski kováči na Slovensku – Roma Blacksmiths in Slovakia*, ktorej autorom je Arne B. Mann. Rozsiahla monografia ponúka komplexný pohľad na kováčstvo Rómov v slovenskom kontexte.

Ilustrovaná publikácia v slovenskom a anglickom jazyku s rómskym resumé zachytáva tému kováčstva od historického prehľadu až po popis situácie na základe autorovho terénneho výskumu v súčasnosti. Mimoriadne cenné je, že ide o publikáciu syntetizujúcu všetky poznatky vrátane prehľadov zbierkových predmetov viazucich sa k rómskemu kováčstvu v múzeách na Slovensku. Hodnotný je predovšetkým precízny prístup k prameňom, vďaka ktorému autor ponúka veľmi presný popis výskytu skúmaných javov.

Arne B. Mann sa romistikou zaoberá od polovice 80-tych rokov 20. storočia, je autorom desiatok štúdií a editorom viacerých zborníkov. Rómske kováčstvo vždy zaujímalo popredné miesto v jeho záujme a jeho spisba predstavuje základnú literatúru v danej téme. Pribežne realizované terénne výskumy mu umožnili zachytiť niekoľko desaťročí fungovania kováčskych dielní, ale aj zánik niektorých z nich. Mal možnosť koncom 80-tych rokov hovoriť so starými kováčskymi majstrami, ktorých vedomosti a zručnosti sa vďaka jeho výskumom zachovali do dnešných dní. Vďaka jeho nákresom a fotografiám si môžeme urobiť obraz ako vyzerali kováčske dielne na konci 20. storočia.

Publikácia je členená do piatich kapitol. Prvá z nich sa venuje dejinám rómskeho kováčstva, tak ako ich je možné rekonštruovať z písomných a obrazových prameňov. Všíma si pôsobenie rómskych kováčov na území strednej a východnej Európy a v kontexte dejín Rómov ponúka špecifický pohľad na kováčstvo ako významný druh obživy, ktorý Rómom umožňoval včleniť sa do spoločnosti.

Kapitola nazvaná *Práca – Work* popisuje spôsoby práce vrátane archaických foriem práce na zemi. V samostatnej podkapitole sú popísané všetky nástroje a náradia, ktoré boli pre kováčsku prácu nevyhnutné, ale aj ich historické a regionálne varianty vrátane kontextualizácie dostupného obrazového materiálu. V nadväznosti na vybavenie vyhne sú potom popísané technologické postupy.

Azda najviac mravej práce je sústredenej v kapitole *Produkcia rómskych kováčov – The Products of Roma*, kde sa autor venuje širokej plejáde výrobkov rómskych kováčov. Snažil sa sústrediť poznatky o výrobkoch rómskej proveniencie zachytené v rôznych výskumoch, tak aby ukázal, že zručnosť dedinských kováčov im umožňovala vyrábať od jednoduchých až po zložitejšie výrobky využívané vo vidieckom roľníckom prostredí. Sortiment naznačuje, že rómski kováči vždy reagovali na dopyt a na krajové potreby, čomu prispôbovali výrobky. Až sústredenie takéhoto množstva informácií na jednom mieste ukazuje rozsah pôsobenia rómskych kováčov a tiež, že roľnícke prostredie by bez produkcie rómskych kováčov nemohlo fungovať.

Zaujímavá je aj kapitola *Rómsky kováč v spoločenstve – The Roma Blacksmith in Society*, ktorá popisuje postavenie kováča a jeho rodiny vo vzťahu k majorite aj smerom do rómskej komunity, ale aj spôsob organizácie každodenného života rodiny kováča. V podkapitole *Romipen* autor ponúka aj pohľad na zachytenie vzťahu Rómov ku kováčstvu a tiež

obraz kováčstva v rómskom umení. Zaujímavá je aj časť venovaná obrazu rómskeho kováča z pohľadu majority.

V kapitole *Storočie premen – A Century of Change* autor zachytáva životné príbehy svojich informátorov a pozvoľne premeny kováčskeho ľudového remesla k umeleckému kováčstvu. Táto časť má veľký význam predovšetkým vo vzťahu k budovaniu pozitívnych vzorov.

Okrem rozsiahlej bibliografie a menného registra publikácia v závere obsahuje aj nárečový slovník kováčskych termínov, čím obohacuje rómsky jazyk o dialektové termíny podľa skúmaných obcí.

O práci na knihe sme sa pozhovárali s autorom.

Ako dlho trvalo napísanie publikácie a čo bolo najťažšie?

Samotné písanie trvalo asi dva roky, omnoho dlhšia však bola príprava. Základom boli terénne výskumy z rokov 1988 – 1991, výsledky ktorých som v tom čase publikoval vo viacerých štúdiách a článkoch (na pokračovanie aj v RNL). Keďže pôvodní informátori z tohto obdobia už nežijú, v doplnujúcom výskume v rokoch 2015 – 2017 som sa zamerlal na výskum rómskych kováčov pôsobiach v súčasnosti. Boli to najmä Igor Radič z Klenovca, Štefan Rác z Bolešova a Viliam Šarközy z Dunajskej Lužnej. Významným sa ukázalo štúdium archívnych materiálov z terénnych výskumov starších kolegov etnografov, uložených v archíve Ústavu etnológie SAV a Národopisnej spoločnosti Slovenska, kde sú cenné poznatky najmä o sortimente vyrábanom rómskymi kováčmi v minulosti. Veľa času som venoval aj čítaniu v súčasnosti početne vydávaných monografií obcí, kde sa vyskytujú aj údaje o prvých Rómoch usadených v obci (boli to najmä kováči a hudobníci), všetky vydané monografie obcí sa mi však nepodarilo prečítať. Významná bola aj spolupráca so slovenskými múzeami, najmä Múzeom kultúry Rómov SNM v Martine, Gemersko-malohontským múzeom v Rimavskej Sobote, Krajským múzeom v Prešove a Lubovnianskym múzeom v Starej Lubovni. Nevieť, čo označiť ako „najťažšie“, táto práca ma plne zaujala a obmedzením bol iba čas, ktorý ma nútil rukopis dokončiť a odovzdať do vydavateľstva.

Okrem sumarizácie poznatkov, aký bol váš osobný cieľ napísať takúto rozsiahlu publikáciu?

Za najdôležitejšiu činnosť vo svojej práci som vždy považoval výuku na vysokej škole, snažil som sa umožniť študentom vytvorenie vlastného vnímania Rómov, nezatažené rozšírenými etnickými stereotypmi. Nechcel som im však prednášať poznatky našťudované z literatúry, preto som zamerlal svoje terénne výskumy práve na konkrétne romistické témy, o ktorých som prednášal, najmä na spôsoby zamestnania, rodinné obyčaje, rómsky holokaust. Celý svoj profesionálny život sa snažím prispieť k oslabovaniu protirómskych etnických stereotypov v spoločnosti. Na príklade pôsobenia rómskych kováčov možno doložiť ich výnimočné spoločenské postavenie nielen vo vlastnej komunite,

♦ **PhDr. Arne B. Mann, CSc. (1952), etnológ-romista.** Emeritný vedecký pracovník Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied. Vo svojej výskumnej a publikačnej činnosti sa venuje dejinám, kultúre a spôsobu života Rómov na Slovensku. Je autorom učebnice *Rómsky dejepis* (2000), viac ako 50 vedeckých štúdií a tiež toľko odborných a populárno-vedeckých článkov. Externe prednášal dejiny a kultúru Rómov na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, Filozofickej fakulte UKF v Nitre a Fakulte humanitných štúdií UK v Prahe.
e-mail: arne.mann@centrum.sk
<http://www.uef.sav.sk/?q=sk/arne-mann-phdr-csc>

ale tiež tolerantné, obojstranne výhodné spolužitie rómskeho a majoritného obyvateľstva.

Aké sú vaše očakávania od uvedenia publikácie a aké sú vaše plány na najbližšie obdobie?

Ako každý autor by som bol rád, keby publikácia oslovila čo najväčší počet čitateľov. Verím, že Rómom poznanie spoločenského významu rómskych kováčov v minulosti prispeje k prirodzenej hrdosti na svoje rómstvo, nerómskym čitateľom poskytne presvedčivý dôkaz o tom, že Rómovia neboli v minulosti príťažou spoločnosti, naopak, boli významnou súčasťou života na slovenskom vidieku.

V súčasnosti sa v spolupráci s občianskym združením In Minorita v rámci projektu Ma bisteren! venujem objasňovaniu tragických osudov Rómov počas druhej svetovej vojny, mám aj nejaké ďalšie predstavy o tom, čo by som chcel robiť, no tie si zatiaľ nechám pre seba.

Text: Zuzana Kumanová, foto: V. Hradecká

◆ Otravný detail z vyhľadávania obetí povodne, ktorá postihla obec Jarovnice /okr. Sabinov/ 20. júla 1998. Foto TASR - S. Písecký, 21. júla 1998

Povodeň v Jarovniciach

◆ V Jarovniciach sa 24. júla uskutočnila spoločná rozlúčka s 32 obeťami povodne z 20. júla 1998. Na snímke pohľad na 31 truhel /v jednej bola uložená matka so štvorročným dieťaťom v náručí/. Foto: Svätopluk Písecký/TASR, 24.7.1998, Jarovnice

Bol koniec leta roku 1998 a v Jarovniciach v okrese Sabinov sa zišli štáby všetkých slovenských i mnohých zahraničných médií. Prišli smútiaci i zvedavci. Na priestranstve v centre obce boli v radoch vystavené truhly s ľuďmi, ktorým vzala 20. júla životy náhla prietrž mračien a následná povodeň. Malý, lenivo tečúci a plytký potôčik sa v okamihu premenil na hučiacu, besniacu riavu, ktorá nemilosrdne so sebou brala všetko, čo jej stálo v ceste. Aj ľudí a najmä deti, ktoré sa ako každé leto i teraz hrali pri potoku, v ktorom im voda bola niekedy len po kolená, v čase sucha iba po členky. A zrazu prišlo čosi nečakané. Letný dážď, ktorý rómske deti v osadách tak milujú sa teraz zmenil v zlomku sekundy na ničiaci, nemilosrdný živel. Dnes by ho meteorológovia nazvali supercela, búrka, pri ktorej na malom území spadne obrovské množstvo zrážok.

Počas smútočného obradu začali naraz padať veľké kvapky pokojného letného dažďa. Smútiacich pochytila panika. Podľa psychológa to bola úplne normálna reakcia. Reakcia na strach z toho, čo v nedávnej minulosti bolestne zasiahlo do životov a osudov ľudí a navždy ich to zmenilo. Ich život sa začal deliť na čas pred povodňou a po povodni.

Pred povodňou

Čo sa dialo v tých hrozných chvíľach v jarovníckej osade? Keď som krátko pred tou ničivou povodňou bola s kolegami na Obecnom úrade v Jarovniciach kvôli pripravovanému článku o živote v tamnej osade, ktorú sme následne plánovali navštíviť – zamestnanci úradu, predovšetkým ženy, nám hovorili, že sme si vybrali zlý termín. „Prídte v čase dávok. To uvidíte v osade hotové božie dopustenie. Všetko popité, všade huriavk, neporiadok, krik. To sa už nedá vydržať,“ hovorili úradníčky a nám bolo jasné, že toto počuje každá návšteva, ktorá sem zavíta, že sú to informácie, ktoré dostávajú všetci novinári. Sociálne dávky sú podľa nich veľmi štedré, Rómovia ich prepíjú hneď v prvý deň, čo ich preberú... Či sa tieto ženy niekedy pokúsili rómskym ženám poradiť, ako si rozdeliť peniaze, ako rozumne s nimi hospodáriť, ako žiť? Na túto otázku mi neodpovedali. Len nechápavo krútili hlavami, prečo nechápem, o čom hovoria. Reči o božom dopustení v osade v tomto prostredí kolovali mesiace a roky. A božie dopustenie napokon prišlo. Naozaj v deň dávok. S takou silou, s akou sa v tejto dedine príjemné spolunažívanie zmenilo na nenávisť, na nechcené žitie vedľa seba. Nenávisť vždy rozpútava novú nenávisť. Vytvára nedýchatelné, nepriateľské ovzdušie. Čierny mrak, z ktorého keď zaprší, nevznikne nič dobré.

Povodeň očami meteorológov

Pre celú druhú polovicu júla 1998 bolo typické počasie s vysokými teplotami, ale aj intenzívnymi búrkami a zrážkami. Podľa meteorológov mohlo počas búrky v oblasti Jarovnic spadnúť okolo 100 milimetrov zrážok, čo samo osebe nie je mimoriadne veľké množstvo. Na vzniku povodňovej vlny v Jarovniciach a okolí sa však podieľalo viacero faktorov. Vplyv malo okrem iného aj málo priepustné geologické podložie a terén, lebo údolie Malej Svinky je v hornej časti široké len päť kilometrov. Podľa článku meteorológov Pavla Faška a Eugena Lexmanna v denníku SME z 3. augusta 1998 sa nad oblasťou vytvorila takzvaná supercela, búrková bunka s mimoriadne silnými výstupnými prúdmi. Vzduch v nej smerom nahor stúpал rýchlosťou 50 m/s. Tento útvar rotuje ako malá cyklóna. „Supercela na rozdiel od bežných buniek búrkového oblaku, ktorých životnosť je niekoľko desiatok minút, „žije“ aj niekoľko hodín a produkuje mimoriadne zrážky,“ konštatovali meteorológovia. Vplyvom všetkých týchto okolností vznikla prívalová vlna, ktorá dosiahla v Jarovniciach výšku päť až šesť metrov. Za sútokom Malej a Veľkej Svinky dosiahol prietok vody 200 kubických metrov za sekundu, čo je objem, ktorý zo slovenských riek dosahuje iba Dunaj.

Súčasnú klimatickú zmenu sú vo všeobecnosti sprevádzané extrémami počasia. Podľa klimatológa Pavla Matejoviča sa „teplý vzduch správa ako špongia a je schopný absorbovať viac vodnej pary. Ak sa vytvorí vhodné poveternostné podmienky, napríklad aj počas silných búrok, môže v krátkom čase spadnúť na malé územie veľké množstvo zrážok. Zároveň sa zvyrazňuje aj nerovnomernosť v rozložení zrážok v priestore. Vyskytujú sa lokality, kde spadne veľa zrážok, no zároveň v susednej lokalite môže pretrvávajúť sucho. S takými situáciami sme boli konfrontovaní aj toto leto.“

Záplavy a krátke, ale ničivé búrky sa vyskytujú na Slovensku stále častejšie. Sú rodiny, ktoré sa s týmito vrtochmi počasia dokážu vysporiadať a skvalitniť svoje bývanie, aby lepšie odolávalo prírodným živlom. Najohrozenejší sú najchudobnejší, lebo tí o skvalitňovanie svojho bývania nemôžu ani snívať. Sú radi, ak dokážu prežívať, a keď ich zasiahne takáto nepriazeň osudu – zoberie im všetko, čo mali.

Po povodni

Prešlo dvadsať rokov. Jarovnice i osada si žijú svoj život. Čo sa tu odvtedy zmenilo? Veľa nie, iba dávky už nie sú ta-

♦ Obyvatelia Jarovnic v okrese Sabinov si 20. júla 2008 pripomínajú 10. výročie od povodne, pri ktorej zahynulo 50 ľudí. Na archívnej snímke z 24. júla 1998 spoločná rozlúčka s obeťami záplav. FOTO TASR - Svätopluk Písecký

ké, aké bývali. Mnohí tu žijú zo šesťdesiatich eur na mesiac. Tí, čo vychovávajú deti, majú o trochu viac. A lepšie sú na tom i tí, čo sa dostanú na aktívnu činnosť formou menších obecných služieb. Každý však nemá také šťastie, a tak tu prekvitá chudoba, mnohí potajme hovoria, že i úžera. Medzi tými, čo v osade majú prácu, je i nadaný výtvarník Martin Kaleja Januv. Vďaka dlhodobému vedeniu a pomoci od svojho pedagóga a výtvarníka Jána Sajka pôsobí na svojej základnej škole ako asistent učiteľa. Napriek tomu nevidí východisko zo situácie, v ktorej so svojou rodinou v osade žije. Jeho snom pred rokmi bolo zarobiť si na malý domček a odsťahovať sa z osady. Vymaniť sa z vplyvov, ktoré sú pre nezainteresovaného nepochopiteľné a deprimujúce. Sen mladého muža sa rokmi rozplýva a ako on sám v jednom z rozhovorov povedal – zmieruje sa s tým, že navždy ostane len vyblednutým snom. Ale ak sa nič nezmení, aký život čaká tunajších ľudí? A kto to dokáže zmeniť?

Povodeň v Jarovniciach spôsobila pred dvoma desaťročiami riečka Malá Svinka. Rozmýšľam nad tým, prečo ľudia nazvali tečúcu vodu, dar prírody, takým nedôstojným menom. Azda preto, že z toho vznešeného a životodarného živlu urobili stoku plnú odpadkov? Voda má v živote Rómov veľmi dôležitú úlohu. Majú blízko k prírode, veď je ich skutočným domovom a často si musia vystačiť s tým svojím potokom. Je pre nich studňou s vodou na pitie i varenie, je i kúpeľňou. Miestom, kde sa ľudia umývajú, kde ženy perú prádlo. Malé dievčatá v osadách po celom Slovensku sa v lete podnes hrajú s kúskom látky, ktorý namáčajú vo vode a drhnú. Pláchajú ho tak, ako to robia ich mamy. Pýtam sa, čo sa to stalo s Rómami, že sa k vode začali správať tak nedôstojne a robia z potokov a riek stoky? Možno kopírujú tých z majority, ktorí v dedinách vyvážali odpad zo svojich dvorov a záhrad k potokom. Voda vraj všetko, čo nechcú

mať vo svojom bezprostrednom okolí, odnesie. Ako to, že mnohí Rómovia zrazu zabudli na to, čo ich učili predkovia, ktorí si vždy vedeli na život vybrať to najkrajšie miesto v prírode? Vždy pri potoku, na slnečnej stráni, hoci ďaleko od dediny. Starí Rómovia hovorili, že kto pluje na zem, toho Zem opluje, a podľa toho sa aj správali. Nie je to za vlasy pritiahnutý sentiment. Stačí sa pozrieť na fotografie etnografky Evy Davidovej, ktorá zachytila život Rómov v osadách na Slovensku pred viac ako polstoročím. Na tých čierno-bielych fotografiách sú Rómovia dôstojní a hrdí ľudia žijúci v chudobe, ale vždy v čistom prostredí. Poriadok majú v chudobných príbytkoch i vonku. Na dobových fotografiách niet ani stopy po horách odpadkov, ktorými sú dnes osady priam zavalené. Rómov vidno sedieť vonku, na čistom a vyzametanom priestranstve.

Solidarita a to ostatné

Obeťami prívalovej vlny v jarovníckej osade sa stalo 50 Rómov, predovšetkým detí. V niektorých rodinách prišli v krátkom okamihu o dve deti, v inej o štyri deti. Boli takí, čo stratili razom desiatku príbuzných. Povodeň spôsobila aj materiálne škody za viac ako miliardu korún. Zničila chatrče, súkromné domy, obecné budovy, mosty, kanalizáciu, poškodila brehy.

Ani dvadsať rokov od tragédie nezahojilo hlboké rany, ktoré povodeň ľuďom spôsobila. Jarovničania sa sťažujú na mizerný život. Rómovia sa pýtajú, kde sa stratili milióny na ich obydliá? Dvadsať nových sociálnych bytov, ktoré po záplavách v najväčšej rómskej osade na Slovensku pribudli, zďaleka nevyriešilo problém tunajších ľudí s bývaním.

Nerómski obyvatelia, ktorí sa z dediny ešte neodťahovali hovoria, že z domov, záhrad a polí mizne všetko. A je jedno, či je to pod zámkom alebo nie. Všetci sa zhodujú v tom,

♦ Autor ilustrácie: Martin Kaleja Januv

že tu sa darí len úžerníkom. V osade v minulosti mnohí pracovali – ženy boli zamestnané ako upratovačky v prešovskej nemocnici, dnes ich má prácu len zopár. Zamestnať sa na východnom Slovensku napriek deklarovaným voľným pracovným miestam a pozitívnemu vývoju nezamestnanosti nie je vôbec ľahké, Rómovi už tobôž nie. Ale žiť treba a deti potrebujú jedlo i oblečenie. Sú poplatky, ktorým sa nevyhne ani chudobný. Ale kde na to vziať, keď žobračenka nevystačí ani na cestovné na povinné návštevy úradu práce a základné lieky v prípade choroby niektorého člena rodiny?

Uprostred najväčšej rómskej osady na Slovensku stojí zanedbaný pamätník s ukrižovaným Ježišom Kristom a umelými kvetmi. Len mramorová doska s päťdesiatimi menami pripomína hrozné chvíle, ktoré zmenili túto osadu. Tragédia na začiatku vyvolala silnú vlnu solidarity doma i v zahraničí. Organizovali sa finančné zbierky, do Jarovnic putovala humanitárna pomoc. Doktorka Ekaterina Grivnová, pediatrička, ktorá na vlastnú žiadosť začala pracovať priamo v osade rýchlo vytriedila spolu so sestričkami i svojimi priateľmi šatníky. Veci na oblečenie nosili do osady po vreciach. Prostredníctvom svojich synov (obaja už vtedy pôsobili v zahraničí) zároveň informovala o nešťasti i zahraničie. Spolu tak robili prostredníctvom svojich známych a predovšetkým cez kresby jarovnických detí, ktoré pod vedením svojho výtvarného pedagóga Jána Sajka maľovali, čo videli, čím sprostredkovali pravdivý obraz o osade. O jej chudobe, o povodni, ktorá ju doslova zdecimovala. Tak, ako záplavová voda rýchlo prišla a rýchlo opadla, to isté sa udialo aj s vôľou pomáhať a súcitiť s tunajšími Rómami. Ako médiami podnecovaná vlna solidarity rástla, rovnako rýchlo aj opadla.

Vtedajší premiér a zastupujúci prezident Vladimír Mečiar navštívil obec sedemnásť dní po tragédii. Najviac postihnutú rómsku osadu však obišiel.

Na brehoch Malej Svinky nechcel po záplavách nikto stavať. Ľudia mali strach z každého mraku. Teraz tam každý rok pribúdajú chatrče, čierne stavby. Stoja v záplavovej oblasti riečky, ktorá sa pred dvadsiatimi rokmi za niekoľko hodín zmenila na vraždiaci živel.

Už boli aj vybraté lokality, kde by sa budovalo. Vlastníci však Rómom pozemky nechcú predávať. So zapáchajúcimi chatrčami bez pitnej vody, hniúcimi odpadkami s rojmi múch a desiatkami hlodavcov kontrastujú honosné sídla. V jarovnickej osade podľa mnohých prekvitá úžera. Každý

o nej vie, ale nikto nič neprezradí. Žijú tu boháči, ktorí bohatnú na najchudobnejších. Jedného úžerníka pred rokmi odsúdili. Chvilu bol pokoj, ale svoje podnikanie neskôr nanovo začalo, a podľa miestnych ešte vo väčšom.

Napätie medzi rómskou väčšinou a „majoritnou menšinou“ v dedine sa od záplav stupňuje. Hlad a bieda sú zlí radcovia. Hordy maloletých detí plienia záhrady a z domov či dvorov mizne všetko. Najhoršie je to v tesnom susedstve osady. Domáci hovoria, že sa tu nedá žiť. Keď vo dne, v noci nestrážite majetok, nič vám neostane. Nerómovia Jarovnice opúšťajú, hlavne tí mladí. Zdá sa, že o pár rokov tu ostnú doživiať len starí ľudia. Rómovia nemajú kam, a hlavne za čo odísť. A tak tu ostávajú. Etnogeograf Martin Šuvada si myslí, že „v dôsledku vysokej natality rómskej populácie nie je vylúčené, že sa z niektorých rómskych vidieckych obcí môžu v budúcnosti stať etnicky homogénne rómske mestá“. Podľa tohto autora je najväčším adeptom na budúce rómske mesto obec Jarovnice, kde podľa odhadu Atlasu rómskych komunít (Mušínska a kol., 2013) žije 5 831 obyvateľov, pričom odhadom 4 879 z nich je rómskeho pôvodu. Pri sčítaní v roku 1980 tvorili Rómovia v obci Jarovnice 53,69% obyvateľov obce, no v súčasnosti už tvoria približne 85% obyvateľov obce. Zmena etnického zloženia obyvateľstva v Jarovniciach je teda evidentná a rýchla. Dokumentujú ju aj dve miestne školy. Prvá základná škola je čisto rómska a podľa spomínaných údajov v čase priprav atlasu školy navštevovalo 1 023 rómskych žiakov, z toho až 223 v prvom ročníku. Druhá základná škola je zmiešaná. V uvedenom období ju navštevovalo 407 žiakov, z nich je podľa našich odhadov 88 nerómskych a 319 rómskych žiakov. Vývoj na tejto škole dokumen-

tuje aj skutočnosť, že z 252 žiakov prvého stupňa je len 26 nerómskych žiakov. Podstatná časť nerómskych rodičov sa totiž rozhodla umiestniť svoje deti do škôl v okolitých obciach. Aj napriek tomu porovnanie 1 342 rómskych žiakov a 88 nerómskych žiakov v oboch školách napovedá, ako bude vyzerať skladba obyvateľstva Jarovnic v budúcnosti.

Od roku 2010 má obec Jarovnice aj rómskeho starostu, keďže od posledných volieb do obecného zastupiteľstva vzrástol počet Rómov, ktorí mohli voliť takmer o tisícku. Priemerný vek obyvateľov obce je cca 22 rokov. Podľa údajov, ktoré si vedie starosta sa v obci rodí približne 170 až 200 detí ročne, absolútna väčšina v rómskych rodinách. Aj kvôli tomu sa z Jarovnic v budúcnosti pravdepodobne naozaj stane rómske mesto. Či to bude ľuďmi odpísané a bohom zabudnutý svet, na to odpovie budúcnosť. Majú ju však v rukách súčasníci, ktorí by dokázali s podporou štátu s tunajšími Rómami pracovať tak, aby sa tu všetkým spolu dalo dobre žiť, a nie živorit. Aby sa starí Rómovia nehanbili chodiť medzi ľuďmi von z osady, lebo sami nevedia, čo sa to s Rómami po nežnej revolúcii stalo a iba nechápavo krútia hlavou.

Text: Daniela Obšasníková, foto: archív TASR

♦ Predseda vlády SR V. Mečiar sa 6. 8. 1998 zdraví s vojakmi pracujúcimi na odstraňovaní následkov povodní v Jarovniciach. Foto: TASR - Milan Kapusta

Prefíkaný Dežo / Butdžanlo Dežis

Rómovia sú odjakživa spájaní s humorom a žartmi a neraz vystupujú v príhodách, príbehoch, vtipoch ako prefíkcanci, ktorí vždy a každého prekabáčia. Aj tento humorný príbeh o prefíkanom Dežovi je poskladaný zo známych a menej známych vtipov.

Je pekné slnečné ráno a Araňa zobúdzia svojho muža Deža: „Vstávaj a choď do dediny! Zožeň niečo deťom pod zub, čo im dám dnes jesť!“ Dežo sa ledva dvíha z postele a pomaly otvára oči, pozrie sa na svoju ženu a povie: „Jedlo je od boha, žena moja. Čo boh dá, to bude. Kde sa ponáhľaš?“ Žena pozrie na neho a odvetí: „Ja viem, že máš pravdu, ale je už veľa hodín a kým dôjdeš do dediny a späť, deti už budú hore a hladné.“ A tak sa ešte zaspátý Dežo vybral do dediny. Po nej sa už od skorého rána premával richtárov syn vo svojom aute, ktoré bolo jediné v dedine. Jazdil rýchlo a bezhlavo, a tak prešiel sliepku miestnej gazdiny. Tá sliepku oplakávala, aj keď ich mala na dvore asi sto: „Jáj, čo sa to stalo, bože, prečo si mi vzal túto najvypasenejšiu sliepku?“ jajkala gazdiná. Akurát išiel okolo Dežo a hovorí jej: „Túto sliepku by ste nemali jesť, prinesie vám nešťastie do celej rodiny.“ Gazdiná sa zľakla, lebo Rómovia vedia veštiť a zaklínať a to, čo povie Róm, je pravda. Preto sa rozhodla, že tú sliepku daruje Dežovi, veď má doma plno detí, tak nech im jeho žena uvarí dobrú polievku. Dežo sliepku vzal a poďakoval: „Jáj cetko, ďakujem za sliepku! A preto, že ste taká dobrá žena, želim vám, aby boh dal, aby vám richtárov syn na aute prešiel každý deň jednu sliepku!“ Usmial sa a ponáhlal sa rýchlo domov. V domčeku u Deža sa už varí chutná polievka a deti sa radujú. Po niekoľkých dňoch ráno Araňa čaká na svojho muža Deža, ktorý celú predchádzajúcu noc aj s ďalšími chlapmi z osady mlátil žito u statkára v susednej dedine a niečo si aj zarobil. „No, kde je toľko? Už by mal byť doma!“ netrpezlivo ho očakáva. Deti už vstali a nemá im čo dať jesť. Dorazil okolo desiatej dopoludnia a podnapitý, lebo skoro ráno zašiel s chlapmi do krčmy na pivo. Araňa je nazlostená, ale nedá to na sebe vidieť, aby jej Dežo dal peniaze na jedlo. „Daj mi nejaké peniaze, idem niečo kúpiť jesť,“ prosí Araňa svojho muža. Ten jej odvetí: „Poď so mnou do zadnej izby!“ Žena s ním ide. Postavia sa pred zrkadlo, muž vytiahne z vrecka peniaze a povie: „Žena moja, vidíš tie peniaze v zrkadle? Tak tie sú tvoje a tie pred zrkadlom sú moje!“ a strčil si ich do vrecka. Žena mu na to nepovedala ani slovo. Odišla do dediny, veď nejaké jedlo už len zoženie. Dežo medzitým zaspal. Keď sa zobudil, na stole ho čakalo pečené mäso a krčah piva. Dežo sa najedol, zapil pivom a až potom mu to došlo: „Počkaj, žena moja! Odkiaľ si vzala peniaze na to mäso a pivo? Veď som ti nijaké peniaze nedal!“ Žena mu s úsmevom na tvári hovorí: „Poď so mnou!“ Chytila ho za ruku a išli pred zrkadlo. „Pozri sa! Tá žena v zrkadle je tvoja a tá pred zrkadlom je mäsiarova a krčmárova!“ oznámila Dežovi. Ten sa tak najedoval, že schytil sekeru a utekal do dediny za mäsiarom a krčmárom. Najprv vošiel do mäsiarne, kde zarúbal sekerou do lopárika, na ktorom mäsiar krája mäso a vyhľkol na neho: „Tak ty...!“ Mäsiar mu však skočil do reči: „Servus Dežo! Som rád, že si zarúbal sekeru do lopárika, aspoň si takto priznal dlh, ktorý má u mňa tvoja žena. Dnes ráno som jej dal mäso na sekeru. Bude to dvadsať korún a nezabudni zásť za krčmárom, aj tam nechala tvoja žena sekeru!“ upozornil ho mäsiar. Dežo bez slov zaplatil, vytiahol svoju sekeru z lopárika a bežal do krčmy vrátiť dlh. Dal si ešte zopár pív a bol šťastný, že jeho žena mu je verná. Prišiel domov a dal svojej žene všetky zvyšné peniaze, ktoré mu ostali a sľúbil, že jej odteraz bude dávať všetky zarobené peniaze do haliera. A tak aj bolo. Všetky peniaze, ktoré zarobil dával svojej žene do haliera, a keďže ona bola dobrá gazdiná, tak niečo aj ušetrila. Rozhodli sa s Dežom, že si kúpia kravu, aby deti mali každý deň mlieko, maslo, tvaroh. Tak sa aj stalo, kúpili si kravičku. Tá však bola malá a chudá, ale aspoň ako-tak dávala mliečko. Došlo im drevo na kúrenie, a tak žena hovorí Dežovi: „Choď do lesa po nejaké drevo, aby som mohla zakúriť v piecke a niečo uvariť.“ Dežo išiel. Chystal práve drevo, keď okolo išiel horár a kričí na neho: „Dežo, prečo kradneš to drevo?“ A on na to: „To je pre moju vychudnutú kravičku, aby pribrala. Veď viete, pane, aká je chudučká.“ A horár na to: „Hej? A odkedy kravy žerú drevo?“ A Dežo odpovedá: „Narobím jej z toho triesky, no a čo nezožerie, dám do pece a popálím.“ Horár krútil nechápavo hlavou, ale nechal Deža, nech vezme to drevo domov. Dežo bol zase bez práce, a tak hovorí žene: „Idem za farárom, či nebude mať pre mňa nejakú prácu.“ „Dobre teda, choď,“ odvetila Araňa. Došiel pred faru a zabúchal na dvere, ale nikto neotváral, a tak Dežo otvoril dvere a vošiel do predsiene. „Je tu niekto?“ pýta sa, ale nikto sa neozýva. Zo špajze však preniká silná vôňa čerstvo vyúdenej domácej slaniny. Dežovi vôňa slaniny udrela do nosa,

a tak neodolal a vošiel do špajze. Odtiaľ vzal väčší kus slaniny a chcel odísť domov, ale na dvore stretol farára, ktorý sa práve vracal z farskej záhrady. Dežo sa zľakol, čo mu povie farár na ukradnutú slaninu, ale vynášel sa: „Jáj, pán veľkomožný, práve som vás hľadal. Pracoval som u mäsiara, a ten mi namiesto peňazí dal túto čerstvo vyúdenú slaninu. Nekúpite ju?“ opýtal sa a strčil mu ju rovno pred nos. Farár sa pozrel na Deža a hovorí: „Viem, odkiaľ je táto slanina, ale nechám ti ju, ak mi správne odpovieš na jednu otázku!“ Dežo pozrie na farára a povie: „Kľudne, pán veľkomožný, len sa pýtajte!“ A farár sa pýta: „No, Dežo, kedy človek nevonía a ani nezapácha?“ Dežo sa zamyslí a hovorí: „No kedy? No keď je na obrázku, alebo fotke.“ Farár uznanlivo odvetí: „Správne, Dežo. Slanina je tvoja, ale musíš sa ešte vyspovedať!“ Dežo so spovedou súhlasil. „Tak, Dežo, okrem mojej slaniny si ešte čo ukradol?“ pýta sa ho farár. „Minule, keď tak pršalo mi bola zima, tak som ukradol kabát,“ hovorí Dežo a farár na to: „tak, Dežo, ľutuj!“ Dežo na to: „Ľutujem, pán veľkomožný, že som neukradol aj nohavice!“ Farár na to hovorí: „Za svoje hriechy sa pomodlíš sto otčenášov k najvyššiemu!“ a ukázal na svätý obraz. Dežo sa pýta: „Pán veľkomožný, a to kto je na tom obrázku?“ Farár hovorí: „No predsa ten, kto nám dáva každodenný chlieb.“ Dežo sa pozrie na obraz a po chvíli skríkne: „Dík, pekár!“ Nahnevaný farár vyhnal Deža z fary. Dežo poďakoval za slaninu a odišiel domov. Jeho hladné deti si pochutnali na čerstvo vyúdenej slaninke a haluškách s tvarohom a slaninkou. Prišiel čas, keď jeho chudá kravička prestala dávať mlieko, a tak si Dežo povedal, že ju predá mäsiarovi. Možno ju kúpi a za peniaze prinesie niečo deťom jesť, ostatné peniaze odloží na horšie časy. Na hlavu jej dal povrazovú ohlávku a išli do dediny. Lenže Dežova krava bola už taká vychudnutá a oslabená, že sa tesne pred dedinou zvalila na zem a viac už nevstala. A tak namiesto k mäsiarovi smerovala Dežova kravička do kafilérie. Smutný a bez peňazí sa Dežo vracia do osady a v ruke drží povrazový ohlávok, ktorý ťahá za sebou. Oproti nemu ide jeho sused a pýta sa ho: „Ta čo Dežo ťaháš ten ohlávok za sebou?“ Dežo sa zamračene pozrie na neho a odvetí: „A čo mám ten ohlávok tlačiť?“ a pokračoval svojou cestou. Sused sa pozrel na neho, ale už nepovedal ani slovo. Dežo smutný sedí doma a rozmýšľa, kde zoženie nejakú prácu alebo nejaké peniaze. Jeho žena medzitým varí deťom halušky z poslednej múky, ktorú doma naškrabala. Napadne ho, že gazda Ďuro stavia dom a povie si, že sa ho opýta, či by nebola pre neho nejaká práca. Zájde do miestnej krčmy, kde sa práve nachádzal gazda Ďuro. Dežo ho osloví: „Počuj, Ďuro! Nenašla by sa u teba nejaká práca, keď si začal budovať?“ Ďuro pozrie na neho a povie: „A vieš, že aj budem potrebovať niekoho? Každá ruka sa zide,“ povedal Ďuro a dohodli sa na sobotu. Dežo však Ďura požiadal o zálohu, lebo deti sú doma hladné. Keďže Ďuro bol dobrý a veriaci človek, neváhal a dal Dežovi zálohu. Veril mu, že v sobotu príde pomôcť na jeho stavbu. Dežova žena za peniaze, ktoré dostal Dežo ako zálohu nakúpila jedla na niekoľko dní, aby deti nehladovali. Keď prišla sobota, Dežovi sa akosi nechcelo vstávať z postele. „Vstávaj a choď pomôcť Ďurovi na stavbu, veď ti dal aj zálohu!“ budí ho jeho žena. „Daj pokoj, žena, čo nevidíš, že všetko ma bolí?“ oponuje Dežo a otočí sa na druhý bok. „Ako chceš,“ odvetila žena a nechala ho tak. Večer sa blížil k osade Ďuro, aby sa spýtal Deža, prečo neprišiel do roboty. Keď ho Dežo videl, vytiahol zo šopy starú truhlu, postavil ju na stôl, ob-

liekol sa do svojho najlepšieho obleku a ľahol do nej. Žene a deťom prikázal, aby ho oplakávali. Keď Ďuro vošiel do izby, videl, ako Dežo leží v truhle a okolo neho deti, žena a oplakávajú ho. „Jaj, Devla! Prečo si nám ho vzal práve teraz, keď si našiel prácu u miestneho gazdu Ďura a práve, keď sa dnes ráno chystal do roboty? Za čo ja ho teraz pochovám, keď nemáme ani halier a čo dám deťom jesť?“ oplakávala ho žena a jedným okom pozerala na gazdu Ďura. Ten, keď videl, čo sa stalo, ľutoval ženu a deti. „Neplač!“ hovorí Ďuro Arane a dáva jej peniaze so slovami. „To ti bude stačiť na pohreb aj na jedlo pre deti.“ Araňa sa poďakuje a lamentuje: „Vidíš, aký je to dobrák, gazda Ďuro. Dal mi peniaze na tvoj pohreb a deťom na jedlo, ajajaj, nech ho boh žehná!“ Ďuro ako veriaci človek si snal klobúk z hlavy a hovorí: „Bože! Prečo si vzal tohto dobráka a zanechal kôpu detí? Čo si teraz oni počnú bez otca a žena bez muža? Vzkries ho, bože a vráť otca deťom a muža žene!“ modlil sa Ďuro k bohu. V tom Araňa strčila do truhly a tá spadla zo stola, celá sa polámala sa kúsky, lebo drevo už bolo zhnité. „Jáj, Devla, to je čo? Nejaké znamenie, či čo? Ajajaj!“ bedákala ďalej. V tom sa Dežo začal preberať. Rozpažil ruky, utrel si oči a hovorí: „Kde som to, v nebi či pekle? Kde si ma, najvyšší, povolal? A ty tu čo robíš, žena moja? Aj ty si zomrela?“ pýtal sa prefíkane Dežo. „Nie, muž môj milovaný, nezomrela som a ty si doma, ty si vstal z mŕtvych. Tu gazda Ďuro sa modlil k bohu, aby ťa vrátil k deťom a k žene,“ vysvetľuje Araňa Dežovi. Gazda Ďuro vybehol von a kričal: „Vzkriesenie! Ľudia, vzkriesenie! Dežo vstal z mŕtvych!“ a bežal do dediny rovno za farárom. Ten vedel, že Dežo opäť figliarsky prekabátil gazdu Ďura, ale ako farár nemohol poprieť, že boh nemôže urobiť zázrak, a tak na naliehanie ľudí musel polámané kúsky zhnitého dreva z truhly vysvätiť a vystaviť pred oltár ako svätú relikviu. Dežo sa nakoniec zamestnal u gazdu Ďura, ktorý staval svoj dom celý rok, a tak mal celý rok aj prácu. Čo bolo potom po roku, to nikto nevie.

* * *

O Roma hine mindik phadle le pheraenca the pherasune lavenca u najekhvar pes sikaven andro vakeribena, pripheñibena, pherasa sar butdžanle, save mindik the sakones chochaven. The kada pherasuno pripheñiben pal o butdžanlo Dežis, hino sthodo le džanle the sikra džanle pherasune lavender.

Hin šukar khameskri tosara u e Araňa uštavel peskre romes le Dežis: „Ušti upre u dža andro gav! Dochude vareso le čhavage andro muj, so len dava te chal!“ o Dežis phares uštel upre andal o haðos u polokes phundravel o jakha, dikhel pre peskri romñi u phenel: „O chaben hin le devlestar, mri romñi. So o del dela, oda ela. Kaj siðares?“ e romñi dikhel pre leste u phenel: „Me džanav, hoj hin tut čačipen, kajča hin imar but ori u medik džaha andro gav the pale, o čhave imar ena upre the bokhale.“ U avka pes mek zasuto Dežis kidña andro gav. Pal leste imar sig tosataratradelas le čhibaleskro čhavo peskre motorih, savo sas jekhutno andro gav. Tradelas sig the bijo šero, u avka pregeľa la kachña la gavutña chulañake. Oja pal e kachñi rovelas, choc la sas khere vaj šel: „Jaj so´da pes ačhila, devla, soske mange ilal kala nekthuledera kachña?“ jajkinelas e chulañi. Ipen džalas pašal o Dežis u ov phenel lake: „Kala kachña nakamľanas te chal, anela tumenge bibacht andre calo famelija.“ E chulañi pes darandila, bo o Roma džanen te drabarel the te pokerel u oda, so phenel Rom, hin čači-

pen. Vaš oda peske phendā, hoj la kachña dela le Dežiske, se hin les khere pherdo čhave, barča lenge mi tavel leskri romñi lachi zumin. O Dežis la kachña ila u palikerdā: „Jaj neno, palikerav vaš e kachñi! U vaš oda, hoj san ajsi lachi džuvli, mangav tumenge, kaj o del te del, hoj le čhibaleskro čhavo le motoriha tumenge te predžal sako đives jekha kachña!“ asandīla u denašelas sigo khere. Andro kher ko Dežis imar pes tavel izimno zumin u o čhavore lošanen. Pal o vajkeci đivesa tosara e Araña užarel pre peskro rom Dežis, savo calo oki rat the avre muršenca andal e osada marenas o džov ko chulaj andre aver gav u vareso peske the zarodña. „No, kaj hino ajci? Imar kamlahas te el khere!“ našti pes doužarel. O čhavore imar užile upre u nane la so len te del te chal. Avľa vaj kijo deš ori dži dilos u matoro, bo sig tosara geľa le muršenca andre karčma pre lovina. E Araña hiñi cholamen, kajča na del oda pre peste te dikhel, kaj la o Dežis te del love pro chaben. „De man varesave love, džav vareso te cinel te chal,“ mangel e Araña peskre romes. Ov lake phenel: „Av manca andro paluno kher!“ E romñi leha džal. Ačhile anglo gendalos, o rom cirdña avri andal e žeba o love u phenel: „Mri romñi, dikhes kola love so andro gendalos? Ta ola hine tire u kala anglo gendalos hine mire!“ u ispidña peske len andre žeba. E romñi leske pre ada naphendā aňi lav. Geľa andro gav, se varesavo chaben imar ča dochudela. O Dežis maškar oda zasutā. Sar užila upre, pro skamind les užarelas peko mas the andro khoro e lovina. O Dežis chaľas, zapila lovinaha u palis leske doavľa: „Užar, mri romñi! Khatar ilal love pre kada mas the lovina? Se me tut ñisave love nadiňom!“ E romñi leske le asabnaha pro muj phenel: „Av manca!“ Chudña les vastestar u gele anglo gendalos. „Dikh! Koja romñi andro gendalos hiñi tiri u kaja anglo gendalos hiñi le mešarčoskri the kačmariskri!“ phendā le Dežiske. Oda pes avka cholardā, hoj chudña o tover u denašelas andro gav pal o mešarčos the kačmaris. Ešeb geľa andre masna, kaj začinda le tovereha andro kašt, pre savo o mešarčos pharavel o mas u chutiľa avri pre leste. „Ta tu....!“ Kajča o mešarčos leske chutiľa andre čhib: „Servus Deži! Man lošanel, hoj čhindal le tovereha andro kašt, barča kavka udžanes o hadušagos, savo hin ke mande tira romña. Adadžives tosara diňom la mas pro tover. Ela oda biš koruny u mabister te džal pal o kačmaris, the odoj mukľa tiri romñi o tover!“ leperdā leske o mešarčos. O Dežis bijo lava potinda, cirdña avri peskro tover andal o kašt u denašelas andre karčma te del pale o hadužagos. Diňa peske mek vajkeci lovini u sas bachtalo, hoj leskri romñi leske hiñi paťivali. Avľa khere u diňa peskra romňake savore love, save leske ačhile u egerinda, hoj lake akanastar dela savore zarodne love dži filiris. U avka the sas. Savore love, save zarodelas delas peskra romňake dži filiris, u kaj sas lachi chulaňi, ta the vareso thođa seraha. Phende peske le Dežiha, hoj peske cineha guruvňa, kaj lengre čhaven te el sako đives thud, čhil, ciral. Avka pes the ačhiľa, cinde peske guruvňora. Kajča oja sas cikňori the šuki, aľe barča sar-avka delas thudoro. Dogele lenge o kašta te fitinel, u avka e romñi phenel le Dežiske: „Dža andro veš pal varesave kašta, kaj te zafitinav andro bov u vareso te tavav!“ O Dežis geľa. Kisitinelas ipen o kašta, sar pašal džalas o heďaris u viskinel pre leste: „Deži, soske čores ola kašta?“ U ov pre oda: „Oda hine prekal miri šukori guruvňori, kaj te prikidel. Se džanen, rajeja, savi hiñi šukori.“ U o heďaris pre oda: „He? U kanastar o guruvňa chan kašta?“ U o Dežis phenel: „Kerava lake olestar churde kaštora, no u so nachala,

thovava andro bov u labarava.“ O heďaris bondarelas na-chaľuvišagos le šereha, kajča mukľa le Dežis kaj te lel o kašta khere. O Dežis sas pale bije buti, u avka phenel la romňake: „Džav pal o rašaj, či naela les prekal mande varesavi buti.“ „Mištes akor, dža!“ phendā e Araña. Avľa pre fara u durkinda pro vudar, kajča ñiko naphundravelas, u avka o Dežis phundraďa o vudar u geľa andre. „Hin adaj vareko?“ phučel pes, kajča ñiko pes na del anglal. Andal o špajzos avel avri zoraľi saga le ipen thuvalarde kherutune balevaseskri. Le Dežiske e saga le balevaseskri demaďa andro nakh, u avka nadiňa leske u geľa andro špajzos. Odarig ila bareder kotor balevas u kamľa te džal khere, kajča avri arakhľa le rašajes, savo ipen pes visarľas andal e fariko bar. O Dežis darandīľa, so leske phenela o rašaj pro čordo balevas, kajča avriarakhľa pes: „Jaj rajeja barošajipnaskro, ipen tumen rodavas. Keravas buti ko mešarčos u ov man nadiňa love diňa man kada ipen thuvalardo balevas. Nacinena les?“ phučľa pes u ispidña leske prosto tel o nakh. O rašaj dikhľa pro Dežis u phenel: „Džanav, khatar hino kada balevas, kajča mukava tuke les, te mange lačhes palepheneha pro jekh phučiben!“ O Dežis dikhľa pro rašaj u phenel: „Smiroha, rajeja barošajipnaskro, ča tumen phučen!“ U o rašaj pes phučel: „No Deži, kana o manuš nasaginel u aňi nakhandel?“ O Dežis gondolinda u phenel: „No kana? No sar hino pro kipos, abo fotka.“ O rašaj udžandones phenel. „Mištes, Deži. O balevas hino tiro, kajča sal tromado pes te omangel!“ O Dežis pro omangipen phendā he. „No Deži bijal miro balevas so mek čordal?“ phučel pes o rašaj. „Okoleskro, sar avka delas brišind sas man šil, ta čordom gerekos,“ phenel o Dežis u o rašaj pre oda: „Ta, Deži, bajjin!“ O Dežis pre oda: „Bajinav, rajeja barošajipnaskro, hoj na čordom the e cholov!“ O Rašaj pre oda phenel: „Vaš tire bini pes mangeha šel dadeamare kijo nekbareder!“ u sikaďa pro suntno kipos. O Dežis pes phučel: „Rajeja barošajipnaskro, u oda ko hino pre koda kipos?“ O rašaj phenel: „No se oda, ko amen del sakodiveseskero maro.“ O Dežis dikhel pro kipos u palis zorale hangoha phenel: „Dikh o pekošis!“ O rašaj calo cholamen tradña le Dežis pal e fara. O Dežis palikerďa vaš o balevas u geľa khere. Leskre bokhale čhavore peske koštoľinenas pro ipen thuvardo balevasoro the čurde le ciraleha the balevasoreha. Avľa o idejos, sar leskri šuki guruvňori preačhiľa te del thud u avka o Dežis peske phendā, hoj la bikenela le mešarčoske. Talam la cinela u vaš o love cinela vareso le čhavorenge te chal, u kola love thovela seraha pro goreder ideja. Pro šero lake thođa o šelo u gele andro gav. Kajča le Dežiskri guruvňi sas imar ajsi šukori the bizoraľi, hoj pašes anglo gav pes araďa tele pre phuv u imar buter nauštila. U avka nageľa ko mešarčos, aľe le Dežiskri guruvňori geľa andre kafilerka. Phagerďa voďaha u bijo love pes o Dežis visarel andre osada u andro vas likerel o šelo, savo cirdel pal peste. Proci leske džal o Belas u phučel lestar: „Ta so Deži cirdel koda šelo pal tute?“ o Dežis banges dikhľa pre leste u phenel: „U so kamav kada šelo te ispidel?“ u džalas dureder peskre dromeha. O Belas dikhľa pre leste, kajča imar naphendā aňi lav. O Dežis phagerďa voďaha bešel khere u gondolinel, kaj dochudela varesavi buti, abo varesave love. Leskri romñi maškar oda tavel le čhavage čurde le ostatno arestar, savo khere arakhľa. Avľa leske pre godi, hoj o chulaj o Đuris peske ačhavel kher u avka peske phenel, hoj pes lestar phučela, či les naulahas prekal leste varesavi buti. Džal andre thaneskri karčma, kaj ipen hino o chulaj o Đuris. O Dežis kija leste

pes diňa anglal: „Šun, Đuri! Naarakhľahas pes ke tute vare-savi buti, te pes chudňal te kherarel?“ O Đuris dikhel pre leste u phenel: U džanes, hoj the kampela mange varekas? Dojekh vast pes zdžala,“ phendā o Đuris u dovakerde pes pro sombat. O Dežis le Đuristar mangľa simaďi, bo o čhavore khere bokhale. O Đuris sas lačho the paťaldevleskro manuš, naužardā u diňa le Dežis simaďi. Patalas leske, hoj sombatone avela leske te šigitinel pre leskro ačhaviben. Le Dežiskri romñi vaš o love, save chudña o Dežis sar simaďi cinda chaben pro vajkeci đivesa, kaj o čhave te na bokhalon. Sar avľa o sombat, le Dežiske pes varesar nakamelas te užtel upre andal o hados. „Ušti upre u dža te šigitinel le Đuriske pro ačhaviben, se tut diňa simaďi!“ užtavel les leskri romñi. „De man smirom, romňije, so nadikhes, hoj sa man dukhal?“ phenel pale o Dežis u visarel pes pre aver sera. „Sar kames,“ phendā e romñi u mukľa les avka. Rati pes pašarelas kije osada o Đuris, kaj pes te phučel le Dežistar, soske naavľa andre buti. Sar les o Dežis dikhľa, cirdña avri andal e šopa o purano mocho, thođa les pro akmind, urďa pes upre andre peskro nekfeder ancugos u pašľila andre leste. La romňake the čhavage parančolinda, kaj pal leste te roven. Sar o Đuris avľa andro kher, dikhľa, sar o Dežis pašľol andro mocho u pašal leste o čhavore, e romñi u roven pal leste. „Jaj, Devľa! Soske les amenge ilal ipen akana, sar peske arakhľa buti ko thanutno chulaj ko Đuris u ipen sar pes adadžives tosara kisitinelas andre buti? Pal soste tut akana parunava, te amen nane aňi filiris u so dava le čhavoren te chal?“ rovel pal leste e romñi u jekha jakhaha dikhel pro chulaj pro Đuris. Ov, sar dikhľa, so pes ačhiľa, avľa leske phares pal e romñi the čhavore. „Marov!“ phenel o Đuris la Araňake u del la love le lavenca: „Oda tut ela dosta pro parušagos the pro chaben prekal o čhavore.“ E Araña paliker u dureder rovel: „Dikhes, savo hino lačho, o chulaj o Đuris. Diňa man love pre tiro parušagos the le čhavage pro chaben, ajajaj, kaj les o del te hadinel!“ O Đuris sas paťaldevleskro manuš ila tele e staďi pal o šero u phenel: „Devľa! Soske ilal kales lačhes manušes u mukľal but čhavoren? So akana kerna bijo dad u e romña bijo rom? An les pale kijo džide, devľa u an pale le dades le čhavage u le romes la romňake!“ mangelas pes o Đuris kijo del. Andre oda e Araña čalaďa le mochteha u oda pela pal o skamind, calo phagersaľila pro kotora, bo o kašt imar sas kirno. „Jaj, Devľa, oda so ďada? Varesavo sikaviben, či so?Ajajaj!“ rovelas dureder. Andre oda o Dežis pes prelelas. Rozcirdña o vasta, chosľa peske o jakha u phenel: „Kaj oda som, andro zegos či pekľa? Kaj peske man, o nekučeder, mangľa? U tu adaj so keres, mri romñi? The tu muľal?“ phučľa pes butdžanlones o Dežis. „Na mro rom kamaďuno, namuľom u tu sal khere, tu užtilal le mulendar. Kadaj o chulaj o Đuris pes mangelas kijo del, kaj tut te visarel pale kijo čhave the kije romñi,“ avrivakerel e Araña le Dežiske. O chulaj o Đuris denašľa avri u viskinlas: Lemuleuštaviben! Manušale, lemuleuštaviben! O Dežis užtila le mulendar!“ u denašelas andro gav u prosto pal o rašaj. Oda džanelas, hoj o Dežis pale butdžanlones chočaďa le chulajes le Đuris, kajča sar rašaj našti phendā, hoj oda nane čačo, hoj o del našti kerel lemuleuštaviben u avka pro ispidipen le manušengro o rašaj o phagerde kotora le kirne kaštestar andal o mocho sas tromado te sentinel avri u the thovel avri anglo oltaris sar sentno relikvija. O Dežis pro agor geľa andre buti ko chulaj ko Đuris, savo ačhavlas peskro kher calo berš u avka les sas calo berš the buti. So sas palis pal o berš, oda ñiko nadžanel.

Napísal a preložil: Igor Dužda

rel. Gondolinav, hoj oda andre dojekh sera jekhtones. Ste-reotipi mamuj cikňibena the mamuj Romen pen na rozdžan. Ala vzorci sar pen hazden o cikňibena peren tele andre dojekh socijeta, avrether hino ča predsudkoskero bararipen. Gondolinav, hoj kana kamas andre oda vareso te visarel, mušinas te lel andre godi, hoj but interesno hino sikhľiben. Mušinel pes te odčhivel e segregacija andro sikhľaribnaskero sistemas the našti te davkerel romane čhaven andre špecijalna klasi ča vašoda, hoj na džanen slovačikones. Imar but berša pes rozginel kamišno anglaľškolakero phirkeriben, aľe ñisavo lačhariben me na dikhav. Zaačhuvav than andro sphandľipen Romaversitas, so hino sthodo andal REF (Roma Education Fund – Romano sikhľardo fondos, pozn. red.), so davkerel štipendiji le romane študentenge. Mire kolegen sas možnosť te butarel sar mentora the sikhavenas le romane čhaven andal vatri. Buterval sas naužarde, save hine ola čhave godaver the zorales andre špecijalna školi na ilinen. Oda savoro džal avri oletstar, savo ekonomikakero, socijalno bazitňipen hin ala čhavoren. Našti užaras, hoj očhavo, so calo džživipen sas andre romaňi vatra le dadeha the daha vakerelas ča romanes, vakerela mištes slovačikones, vašoda len na kempel te odčhivel pre sera, aľe te šegitinel lenge. Andro manušíkano sphandľipen SOS Levoča sthovas o planos – kamas te del le čhavage Levočatar the pašal, kurzi vaš slovačiko čhib. Džanav, but manuša penge phenena: Mušinas te sikhavel le čhaven andre Slovakiya slovačikones? Aľe ola, so prindžaren realiji pal ada pašalipen, penge musaj te lel pre godi, hoj andre ala komuniti oda hino

kampelišagutno, kana kamas te odčhivkerel la segregacija the te del le čhavage normalno sikhaviben the pozitivno džživipnaskeri perspektiva.

So kempel te kerel andre majorita the andre romane komuniti aj džanas romano problemas te rozginel, vaj feder phendo imar te narozginel?

No, o romano problemas, romano phučiben. Ada laveskero sphandľipen šunav the genav dojekh but, hoj korkori na džanav, so oda hin. So oda romano problemas? Oda problemas, so džal andal etnicita the zaterďipen ke romaňi nacija? Pedal mande bizutnones, hoj na. Romano problemas hino pal socijalno the ekonomikakeri Romen-geri situacija, so dživen andre zamukhle vatri, kaj pes ke lende ñič pozitivno na resel. O čhave na phiren andre normalno škola, dospela manuša na phiren andre buti, pro dojekh sera čoripen the zamukhľipen. Oda, so dikhas, imar kopisaľon problemi, so pen cirden but dešutna berša vaj šelberša the na rozginen pen ča pen anglal peste ispiden. Me džanav, hoj nane lokes but sar dešuezera zamukhle Romen te zathovkerel andre socijeta, savi len na kamel the na džanav presnones te phenel, savo hino džživipen andre vatra, vašoda hoj oda šoha na dživas. Prindžarav le manušen so odoj dživen, the paťan mange, hoj nane bachtale. But lendar dživen andre zamukhle podthovibena andro chajdi the ajse kherora, kaj bi na stradenas aňi le džviren. Nane len andro vatri bazutňipena sar e paňi, chaben, uriben the dživen ča andal socijalna resľipena, savenca na potinena bazutna kampelišaga.

Andre amaro them hin mek but phares andro but zamukhle rogijoni, anglunes pro vichodno Slovakiya peske te arakhel e buti. Le Romen oda hin ezervar buter goreder, vašoda hoj zdžan andal vatri vaj geti, so lenge chibaľinel sikhaviben, mištes na džanen themutňi čhib the sprindžarkeren pen la diskriminacijaha the le predsudkenca. The vašoda but džene lendar džan andro avrithe, kaj roden jekhto zaterďipen the feder možnosť pedal džživipen. Zorales len odoj na užarel loko džživipen, aľe oda, ko pes parkozinel, pes džanel te presikhavel the minimalnones pes te džidavel avri the peskeri famelija. Akanutnones hin pro vichodno Slovakiya daskeci organizaciji, so le Romenge šegitinen paš lengeri integracija andre socijeta, aľe oda like-rela but berša, kana resaha čakikane rezultata. Te rodel rozgiňipen pedal romano problemas nane loki veca, vašoda hoj leske na džanas te thovel nav.

Save hine tumare plani andre tajsaskero kotor?

Oktobroste džav pri uči škola, so hiñi pedal mande oprethodi. Andre manušíkane sphandľipena amen hin akanakes rozkerde varesave neve projekti, so len kamas vaš masovar vacht te realizinel. Te priačhavkerav peske pro nevo džživipen bijo khereskero the istotnones kamav te likerel le manušen so hine socijalnones zamukhle the odčhide. Gondolinav, hoj adi buti hin chasňi the paťav hoj peskere čino kotoriha dothova oda, hoj šegitinava le manušenge, bo kana šegitinaha choc ča jekhe manušeske, palis kerďam vareso vaš oda, aj te avel amari luma feder.

Preklad: Stanislav Cina

JAROVNICE PO ZÁPLAVÁCH.

Archívne fotografie MÁRIE ŽARNAYOVEJ

♦ Vincent Danihel, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity v roku 2001 pred pomníkom obetí povodne.

♦ Komisár EK Günter Verheugen pred pomníkom obetí povodní. Rok 2001

♦ Mikuláš Dzurinda, predseda vlády SR v Jarovniciach. Rok 2001

